

TÜRKİYE'DE YABANCILARIN ÇALIŞMA İZİNLERİ: SURIYELİLER ÖRNEĞİ

Work Permit of Foreigners in Turkey and the Case of Syrians

Arş. Gör. Oğuzhan ASLANTÜRK* - Arş. Gör. Yusuf Erdem TUNÇ**

Geliş Tarihi: 16.10.2018 Yayına Kabul Tarihi: 19.11.2018

Öz

Bu çalışmanın amacı, 2011 yılında başlayan ve 2018 itibarıyla halen devam eden iç savaş nedeniyle, yaşadıkları toprakları zorunlu olarak terk eden ve kitleler halinde Türkiye'ye sığınan geçici koruma statüsündeki Suriyeliler özelinde yabancıların çalışma izinlerini incelemektir. Bu kapsamda çalışmada betimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada Suriyelilere statülerinin belirlenmesinde olduğu gibi, çalışma izinlerinin de gecikmeli olarak verildiği hatta bir hak olarak değil de bir hizmet olarak verilmesinin esasen yerinde olmadığı ve Suriyelilerin işgücü piyasalarına kazandırılmasının önündeki diğer engellerin kaldırılmasına yönelik düzenlemelerin yapılması gerektiği ileri sürülmektedir. Ayrıca geçici koruma altındaki Suriyelilerin işgücü olarak yol açacağı dezavantajlarının yanı sıra hem nitelikli işgücü açığının hem yerel halkın istemediği işlerdeki işgücü açığının kapatılması gibi pek çok alanda avantajlarının da olduğu vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İşgücü Piyasası, Çalışma İzni, Yabancılar, Suriyeliler

Abstract

The aim of this study is to investigate the work permits in terms of Syrians who are forced to leave their homes in massive groups to Turkey on temporary protection status because of the civil war that erupted in 2011 and still ongoing by 2018. In this context descriptive research method is used. In the study, it is asserted that it is not right to delay work permits for Syrians as it is done on determining their status, it is even not right to grant work permits to Syrians as a service rather than a right. It is also asserted in this study that making legal arrangements to abolish the other barriers is a must for introducing Syrians to the labor market. In addition to the disadvantages that Syrians under temporary protection will cause, there are also advantages such as providing a qualified labor force and narrowing the labor force deficit for jobs that are not wanted by the locals.

Keywords: Labor Market, Work Permit, Foreigners, Syrians

* Karadeniz Teknik Üniversitesi, SBE Uluslararası İlişkiler Bölümü, oguzhan.aslanturk@ktu.edu.tr, ORCID ID 0000-0001-9789-7202

** Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, yusuferdemtunc@ktu.edu.tr, ORCID ID 0000-0002-0854-4155

GİRİŞ

Türkiye 1990'lar öncesinde kaynak ve transit ülke konumundayken son yıllarda yaşanan gelişmelerle aynı zamanda hedef ülke haline de gelmiştir. Türkiye'nin, hedef ülke olmasında, toplumsal ve siyasal karışıklıkların olduğu bölgelere yakın olmasına rağmen ekonomik ve toplumsal olarak görece daha iyi şartlar sunması, daha istikrarlı olması ve daha güvenli oluşu etkili olmaktadır. 2011 yılında Suriye krizinin yaşanmasının ardından Suriyelilerin Türkiye'ye sığınmasında yukarıda sayılan unsurlara ilave olarak iki ülke arasındaki kültürel bağlar, Türkiye'nin insan hakları temelli yardım politikaları ve bölgesel-küresel etkin güç olma iddiası da önemli bir role sahiptir. Bu bağlamda Türkiye'nin uyguladığı açık kapı politikası sonrasında 2018 itibariyle sayıları 3,5 milyon aşan Suriyeli kitleler halinde Türkiye'ye sığınmıştır. Bu yönüyle Türkiye dünyada en fazla sayıda Suriyeli'ye ev sahipliği yapan ülke haline gelmiştir.

Türkiye, Suriyelilere sadece topraklarını açmakla kalmamış barınma, ısınma, sağlık, eğitim ve temel ihtiyaçlar gibi pek çok konuda yardım faaliyetleri yürütmüştür. Türkiye 2011 yılından itibaren topraklarında bulunan Suriyeliler için yaklaşık 30 milyar Amerikan doları harcamıştır ve söz konusu bu yardımlarını sürdürmektedir. Üstelik Türkiye'nin insani yardımları sadece topraklarında barındırdığı 3,5 milyon aşkın Suriyeli ile sınırlı kalmamıştır. Ayrıca dünyanın pek çok bölgesinde de muhtaç insanlara yardım etmektedir. Nitekim 2017 ve 2018 yıllarında yayınlanan Küresel İnsani Yardım Raporları'na göre Türkiye (milli gelirinin %0.75'ini harcayarak) 2016 ve (milli gelirin %0.85'ini harcayarak) 2017 yıllarında dünyanın en cömert ülkesi olmuştur (Reliefweb, 2017: 45-46; 2018: 38-39).

Türkiye'nin, Suriyeliler karşısında gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler sadece yardımlardan ibaret değildir. Kitleler halinde gelen Suriyeliler karşısında, Türkiye'nin mevcut göç ve iltica mevzuatı yetersiz kalmış ve bu durum süreci yönetmeyi zorlaştırmıştır. Bu doğrultuda Türkiye, göç ve ilticaya ilişkin mevzuatını AB göç ve iltica mevzuatıyla uyum içerisinde olmak üzere, yeniden düzenleyerek 2013 yılında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUK-K)'nu çıkartmıştır. Ancak 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni coğrafi kısıtlama şartıyla kabul eden Türkiye Avrupa dışından gelenleri mülteci olarak kabul etmediği için Suriyelilerin de mülteciliği söz konusu olmamıştır. Ancak mülteci olarak kabul edilmeyen Suriyelilerin hem mağduriyetlerinin kısmen giderilmesi hem

de yasal bir statüye kavuşturulmaları amacıyla 2014 yılında “Geçici Koruma Yönetmeliği” yürürlüğe konulmuştur. Böylelikle Suriyeliler için kullanılan “misafir” kavramının yerini “geçici korunan” ifadesi almış ve mültecilere tanınan pek çok hak Türkiye’de bulunan Suriyelilere birer hizmet olarak/anlayışıyla sunulmuştur (GKY, Geçici Madde 1/1, m. 26). Bu hizmetlerden birisi de çalışmanın ana konusunu oluşturan çalışma iznidir.

Suriyelilerin, yapılan yardımlara bağımlılıktan kurtulabilmeleri, çocuk işçiliğinin ve kayıtdışı işçiliğin azaltılması için büyük bir öneme sahip olan çalışma izni ancak 15 Ocak 2016 tarihinde resmî gazetede yayımlanan “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” ile tanınmıştır. Bu tarihe kadar, yardımların haricinde geçinmek için çalışmak zorunda olan fakat resmi olarak çalışamayacak ve üstelik niteliksiz olan Suriyeliler kayıtdışı ekonomiye ucuz işgücü kaynağı oluşturmuşlardır. Nitelikli işgücü olarak tanımlanabilecek pek çok Suriyeli ise mülteci olarak tanındıkları ve çalışma iznine sahip olabilecekleri gelişmiş ülkelere iltica etmişlerdir. Türkiye’de kalanlar ise hem çalışma iznine sahip olmadıkları için hem de çalışma izinleri olsa dahi uzmanlık gerektiren alanlarda denklik diploması alamadıkları için kayıtdışı ekonomide ucuz işgücü olmaya devam etmişlerdir. Dolayısıyla çalışma iznini oldukça gecikmeli vermiş olan Türkiye nitelikli Suriyeli işgücünü çekme konusunda geç kalmıştır.

Suriyelilerin yakın gelecekte ülkelerine dön(e)meyecekleri, doktrinde büyük çoğunlukla kabul edilmektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015: 6; Erdoğan, 2015: 5; Erdoğan ve Ünver, 2015: 72; Korkmaz, 2016: 97; ORSAM, 2016: 2; Özpınar, Satır Çilingir ve Taşöz Düşündere, 2016: 2). Bu noktada Suriyelilerin Türkiye’ye entegrasyonu önem kazanmaktadır. Entegrasyonun en önemli aşamalarından birisi de insana yakışır bir şekilde hayatlarını idame ettirebilmeleri için işgücü piyasasına katılmalarıdır. Bu kapsamda geç de olsa 2016 yılında Suriyelilere çalışma izni verilmiştir. Bu çalışmanın amacı Suriyeliler özelinde yabancıların çalışma izinlerini incelemektir. Bu amaca yönelik olarak çalışmada betimsel yöntem kullanılmıştır.

Yukarıda ifade edilenlere ilave olarak, göç ve iltica konusunda pek çok kavram birbiri yerine kullanılmaktadır. Bu anlam kargaşasını gidermek adına çalışmada sıklıkla kullanılacak bazı kavramları açıklamak gerekmektedir. Bu doğrultuda iltica, insanların zorunlu göç hareketlerini, sığınma ise devletlerin

tanıdığı bir hakkı tanımlamaktadır. Sığınmacı, mülteci statüsünün kazanılıp kazanılmayacağını belli olmadığı kısa süreli bir bekleyişi ifade ederken iltica ile aynı kelime kökeninden olan mülteci ise iltica talebinde bulunan sığınmacılara devletler tarafından verilen statüyü ve beraberinde getirdiği hakları ifade etmektedir. Son olarak 2014 tarihli Geçici koruma Yönetmeliği'ne göre Türkiye'de bulunan Suriyelilerin hukuki statüsü "geçici koruma altında olanlar" olarak ifade edilebilir. Nihayetinde Türkiye'de bulunan Suriyeliler için resmi olmayan bir biçimde, "geçici korunan", "mülteci" ve "sığınmacı" terimleri esasen öyle olmadığı halde aynı hukuki statüyü ve anlamı ifade eder bir biçimde kullanılmaktadır. Bununla birlikte çalışmada karışıklığa neden olmaması adına Suriyeliler ibaresi kullanılmıştır.

Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümünde, Türkiye'ye yönelik göç ve iltica tarihsel bir perspektiften ele alınmış olup Suriye'de yaşananlara ve Suriyelilerin Türkiye'ye iltica taleplerine Türkiye'nin yaklaşımına yer verilmiştir. İkinci bölümde Türkiye'de bulunan yabancıların çalışma izinlerine yer verilmiş, üçüncü ve son bölümde ise Suriyelilerin Türkiye'deki çalışma izinleri ve Türk işgücü piyasasına ve ekonomisine etkileri incelenmiştir.

1. TÜRKİYE'YE YÖNELİK GÖÇ VE İLTİCA

Türkiye kuruluşundan itibaren sığınmacı ve mülteciler dâhil olmak üzere göçmenlerin tercih ettiği ülkelerden birisi olmuştur. 1960'lı yıllar sonrasında işgücü potansiyeli nedeniyle batılı ülkelerin ucuz işgücü ihtiyacını karşıladığı zaman diliminde sadece kaynak ülke olarak anılan Türkiye, önce transit ülke sonra hem transit hem de hedef ülke konumuna gelmiştir. Türkiye'ye yönelik göçler düzenli ve düzensiz göçler olmak üzere ikiye ayrılabilir (İçduygu, 2014: 222-223). Dolayısıyla başta Suriyeliler olmak üzere Ortadoğu'da yaşanan mülteci krizlerinin neredeyse tamamı Türkiye'ye yönelik düzensiz göç hareketleri olarak yansımıştır. Tablo 1'de dönemler itibariyle Türkiye'ye sığınan yabancıların sayıları incelenebilir. Bu durumun nedenlerinden bazıları; Türkiye'nin Avrupalı gelişmiş ülkelere ulaşmak isteyen insanlar için bir geçiş noktası olması ve batılı ülkelerin aksine vize konusunda oldukça ılımlı davranması, sığınmacılara kapılarını açması, dünya genelinde mültecilik konusunda başlıca muhatap olan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'nin Türkiye ofisinin bulunması, başta AB olmak üzere batılı ülkelerin kapalı kapı

politikaları izlemeleri ve sınır kontrollerini arttırmaları, kısaca kesin bir şekilde mültecileri istememeleridir.

Tablo 1: Yıllara Göre, Türkiye’de En Fazla Sığınmacı ve Mülteci Menşei 10 Ülke

	1980	1990	2000	2010	2017
Afganistan	5.000		96	3.447	163.413
Irak		1.400	2.586	5.877	152.976
İran		830	4.490	4.617	33.923
Arnavutluk		70			
Bosna Hersek			776		
Sırbistan ve Kosova			385		
Filistin			68	142	1.794
Çin			21		
Özbekistan			18	183	666
Somali			15	1.267	4.364
Kırgızistan				245	
Sudan				206	
Eritre				87	
Suriye				74	3.424.400
Pakistan					1.690
Yemen					585
Türkmenistan					597
Diğer/Bilinmeyen	1.100	25.700	43		
Toplam	8.080	29.990	10.498	18.155	3.784.408

Kaynak: (United Nations High Commissioner for Refugees, [UNHCR], 2018)

Tabloda da görüleceği üzere Türkiye'ye yönelik, farklı dönemlerde birçok nüfus hareketleri gerçekleşmiştir. Bununla birlikte cumhuriyetin kurulmasının ardından ülkeye ilk yapılan göç hareketi mevcut sınırlar dışında kalan Müslüman Türkler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, 1944-1952 yılları arasında yaşanan olaylar esnasında ve sonrasında Türkiye, Bulgaristan hükümetiyle yapmış olduğu “Yakın Akraba Göçü” anlaşması neticesinde Bulgaristan'dan göçler başlamış 1989 yılında toplam 345 bin Bulgar Türkü, Türkiye'ye sığınmıştır. SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesinin ardından 4 binden fazla Afganlıya ev sahipliği yapılmıştır. II. Dünya savaşı sonrasında Özbekistan'a sürgün edilen Ahıska Türkleri 1992 yılında Türkiye'ye getirilmiş, 1993-2009 yılları arasında 27 bin 728 Ahıska Türkü'ne Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı verilmiştir. 1980 yılında başlayan İran-Irak Savaşı sonrasında yaşanan katliamlar ve ABD'nin Körfez Savaşları nedeniyle de yüzbinlerce kişiye Türkiye ev sahipliği yapmıştır. Yugoslavya'nın dağılmasının ardından, 1991 yılında Boşnaklar ağır zulüm görmüş ve 20 bin Boşnak Türkiye'ye göç etmiştir. 1999 yılında Kosova olayları olarak adlandırılan kanlı çatışmalar sonrasında 18 bin Kosovalı, 2001 yılında ise Makedonya'dan gelen 10 bin 500 kişi Türkiye'ye sığınmıştır (Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü [KDK], 2017). Türkiye'ye sığınan bu insanlara karşı toplum nezdinde büyük bir gerilim olmamasının en büyük nedenleri, misafirliklerinin kısa sürmesi ve sayılarının azlığı olmuştur. Ancak, Türkiye'de bulunan Suriyelilerin sayısı, Cumhuriyetin kurulduğu günden itibaren Türkiye'ye sığınanların toplamından (yaklaşık 2 milyon) çok daha fazladır. Bu durum haklı olarak yerel halkı endişeye sevk etmektedir.

Kısaca, pek çok sığınmacı ve mülteci tarafından, kolay ulaşılabilir ve güvenli ülke olarak kabul edilen Türkiye, bir transit ülke olmaktan çıkmakta ve hedef ülke haline gelmekte ve bu durum Türkiye'nin sosyo-ekonomik yükünü arttırmaktadır. Artan bu yükün zaman zaman da olsa Türk halkının tepkilerine yol açtığı, çeşitli medya organlarında gözlemlense de tahminlerin aksine (genel anlamda) bir toplumsal çatışma meydana gelmemiştir.

1.1. Suriye'de Yaşanan Çatışma Ortamı ve Suriyelilerin Türkiye'ye İltica Talebi

Tarihi M.Ö. 4000'lere kadar uzanan Suriye; ticaret yolları üzerinde bulunmakta, Mezopotamya, Anadolu ve Hicaz Yarımadası arasında bir köprü vazifesi görmektedir. Dolayısıyla da pek çok kavmin geçiş noktası olmuştur

(Günaltay, 1987: 44; Umar, 2004: 1). Ayrıca, Suriye günümüze kadar; Samiler, Hititler, Fenikeliler, Asurlar, Farisiler, Babil (Hammurabi dönemi) ve Mısır (Firavunlar dönemi), Roma (Büyük İskender dönemi), Dört Halife Dönemi, Emeviler, Abbasiler, Fatimiler, Selçuklular, Eyyubiler, Memlûklüler ve son olarak yaklaşık 400 yıl boyunca da Osmanlı İmparatorluğu'nun hüküm sürdüğü bir coğrafya olmuştur.

Günümüzde Türkmen olarak adlandırılacak olan Türklerin Suriye coğrafyasına ilk gelişleri 4. yüzyıla kadar uzanmaktadır. İlk yerleşimler de çoğunlukla Halep, Lazkiye ve bu şehirlerin kuzeyindeki bölgelerde gerçekleşmiştir (Sevim, 1969: 563). Bununla birlikte 1040 Dandanakan zaferinin ardından Türkmenler 1063 yılında yoğun bir biçimde Suriye coğrafyasına yerleşmeye başlamışlardır. 13. yüzyıla gelindiğinde artık Suriye'de oldukça kalabalık bir Türk nüfusu yaşamaktaydı (Kafalı, 1973: 32). Günümüzde dahi Türkmenler, Suriye'de varlıklarını sürdürmektedirler.

Nihayetinde Türkler, Osmanlı öncesinde dahi bin yıldan daha fazla bir süre boyunca, bugünkü Suriye topraklarında yaşamışlar ve hala da yaşamaya devam etmektedirler. Ancak Suriye Devleti'nin kendi topraklarında yaşayan herkesi Suriyeli Arap olarak değerlendirmesi ve etnik azınlıkların varlığını kabul etmemesi sebebiyle Suriye topraklarında yaşayan Türkler ve Türkçe konuşan Türkler hakkında yeterli ve kapsamlı bir çalışma yapıl(a)mamıştır (Kirişcioğlu, 2013: 6). Dolayısıyla Suriye'de bulunan Türkmenlerin sayısına ilişkin bilgiler güvenilir değildir. Örneğin, ABD Dış İşleri Bakanlığı bölgedeki Türk nüfusunu %1 olarak belirtmiş, 1983 yılında bu rakam Türkiye'nin Şam büyükelçisi tarafından desteklenmiştir. Buna rağmen Kafalı (1973: 32) yaptığı çalışmada Suriye'deki Türkmen sayısını 500 binden fazla, Türkçe konuşan Türkmen sayısını ise yaklaşık 300 bin olarak tespit etmiştir. Bununla birlikte ORSAM (2011: 22) raporuna göre Suriye krizi öncesinde Suriye'de 1.5 milyonu Türkçe konuşan olmak üzere toplamda 3.5 milyon Türkmen varlığını sürdürmektedir. Suriye'de çatışmaların yoğun olarak yaşandığı bölgelerde Türkmen varlığının fazla olması, Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin ciddi bir kısmının Türkmen olabileceği varsayımına neden olmaktadır.

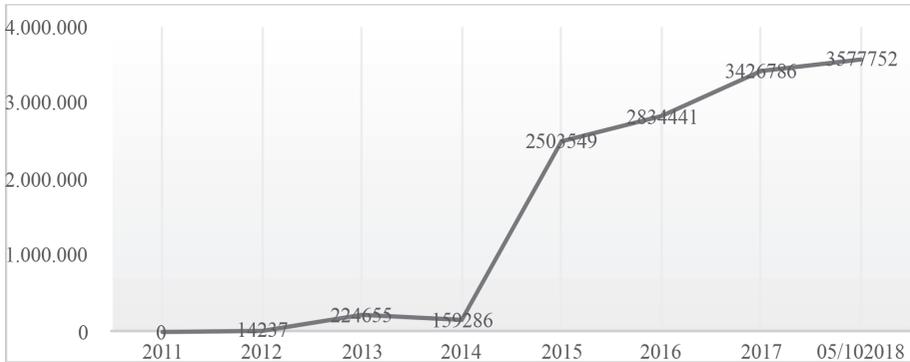
Suriye'de yaşanan kriz sonrası Libya, Mısır, Ürdün, Lübnan, Irak ve özellikle de Türkiye Suriyelilere yönelik olarak "açık kapı" politikası izlemişlerdir. Fakat zamanla büyük oranlarda artan sığınmacı sayısı, giriş çıkışların kontrol altına alınmasını oldukça zorlaştırmıştır. Bu nedenle de Türkiye ve pek çok

ülke kontrol mekanizmaları oluşturmuşlar veya var olan mekanizmaları daha işlevsel hale getirmişlerdir. Ancak sığınmacı ve mülteci sayılarında kayda değer bir azalış yaşanmamıştır. Aksine mülteci kabul etmeyen Arap devletleri ve mülteci kabulünü oldukça zorlaştıran batılı devletler nedeniyle sığınmacı sayısındaki artış devam etmiştir. Suriyelilerin Türkiye'yi tercih nedenlerini birkaç başlık altında ifade edecek olursak; Tarihi-kültürel bağlar, ekonomik ilişkiler, geçmiş bir aidiyetlik duygusu, akrabalık ilişkileri, baskı altında yaşayan insanların çoğunlukla Sünni ve hatta önemli bir kısmının Türk kökenli oluşu, Türkiye'nin İslam dünyasında teşkil ettiği konumu dolayısıyla ensar-muhacir ilişkisi, Suriye'ye komşu ve yakın oluşu, güvenli oluşu, batılı ülkelere ulaşmak isteyenler için bir köprü vazifesi görmesi, yaşam koşullarının (özellikle kamp koşullarının) diğer ülkelere nazaran çok daha iyi oluşu, Türkiye'nin kabul esnasında sağladığı kolaylıklar, gibi çeşitli nedenler sıralanabilir.

2.2. Türkiye'ye İltica Talebinde Bulunan Suriyeliler ve Türkiye'nin Yaklaşımı

Türkiye, Arap Baharı olarak adlandırılan olayların ve sebep olduğu kriz ortamının kısa sürede sonuçlanacağı varsayımı üzerinden hareketle açık kapı politikası uygulamış ve Suriyelileri başlangıç itibarıyla misafir olarak kabul etmiştir. Fakat 2011 yılında başlayan olaylar halen devam etmekte ve Türkiye'de sayıları gün geçtikçe artan ve 3.5 milyonu aşan Suriyeliler yaşamlarını devam ettirmektedirler. Aşağıdaki Grafik 1'de yıllar itibarıyla Türkiye'ye sığınan geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin sayıları incelenebilir.

Grafik 1: Yıllara Göre Türkiye'de Bulunan Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler

Kaynak: (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü [GİGM], 2018)

Grafikte de görüldüğü üzere Türkiye çok kısa süre içerisinde Suriyelilerin kitlesel göçlerine maruz kalmıştır. Üstelik bu insanların barınma, ısınma, gıda, eğitim, sağlık ve temel ihtiyaçları karşılanmıştır. Başlangıçtan itibariyle sayılarının azlığı nedeniyle Suriyeliler, oldukça konforlu sayılabilecek çadırkent ve konteynerkent olmak üzere genellikle sınır illerinde bulunan (2018 itibariyle sayıları 21 olan) barınma merkezlerine yerleştirilmişlerdir. Fakat Türkiye'ye iltica eden bu insanların hepsine barınacakları bir yer temin etmek teorik olarak mümkün gözükse de uygulamada mümkün değildir. Ayrıca ülkelerin bu konuda yasal bir zorunlulukları da yoktur. Bununla birlikte Türkiye, yaklaşık 230 bin Suriyeliye bu merkezlerde barınma sağlamıştır. Geri kalan Suriyelilerin ise başta sınır illeri ve büyük şehirler olmak üzere yerleştirilmiştir. Suriyelilere verilen ikamet izin belgelerinde hangi illerde yaşamaları gerektiği açıkça yazılmış olup bu insanların GİGM tarafından tespit edilen illerde yaşamaları zorunludur (YUKK, m. 71, m. 82). İkamet izni ile belirlenen illerde yaşamak istemeyenler gerekçeleriyle beraber valiliklerde bulunan GİGM'lerine başvuru-rabilirler.

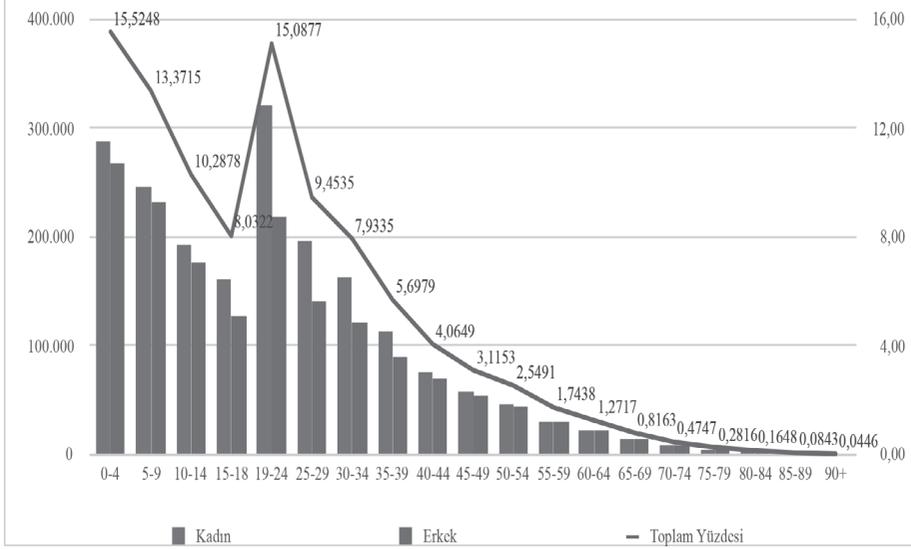
Tablo 2: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Vilayetlere Göre Dağılımı

İller	Suriyelilerin Sayısı	Suriyelilerin Yerli Nüfus Sayısına Oranı (%)	İller	Suriyelilerin Sayısı	Suriyelilerin Yerli Nüfus Sayısına Oranı (%)
Adana	226.733	10,23	K.Maraş	95.208	8,56
Adıyaman	28.779	4,68	Karabük	525	0,22
Afyon	5.031	0,70	Karaman	606	0,25
Ağrı	949	0,18	Kars	194	0,07
Aksaray	2.612	0,65	Kastamonu	1.111	0,29
Amasya	576	0,17	Kayseri	64.041	4,71
Ankara	85.815	1,58	Kırıkkale	914	0,33
Antalya	1.263	0,05	Kırklareli	2.197	0,62
Ardahan	135	0,14	Kırşehir	1.127.623	7,05
Artvin	63	0,03	Kilis	244.453	0,28
Aydın	7.142	0,66	Kocaeli	246.672	0,28
Balıkesir	4.051	0,34	Konya	287.654	0,05
Bartın	107	0,06	Kütahya	372.373	0,32
Batman	21.675	3,70	Malatya	1.376.722	5,51
Bayburt	32	0,04	Manisa	278.749	0,50

Bilecik	550	0,25	Mardin	356.050	0,71
Bingöl	883	0,32	Mersin	234.529	0,50
Bitlis	751	0,22	Muğla	136.319	92,64
Bolu	1.881	0,62	Muş	1.883.270	2,73
Burdur	8.807	3,33	Nevşehir	2.180.149	4,55
Bursa	157.298	5,36	Niğde	572.256	0,13
Çanakkale	3.633	0,68	Ordu	786.676	3,53
Çankırı	505	0,27	Osmaniye	1.413.041	0,91
Çorum	2.413	0,46	Rize	809.719	11,30
Denizli	12.444	1,22	Sakarya	1.793.931	11,54
Diyarbakır	33.153	1,95	Samsun	938.751	1,45
Düzce	1.491	0,39	Siirt	404.544	0,33
Edirne	941	0,23	Sinop	292.365	3,17
Elazığ	12.221	2,09	Sivas	352.727	1,17
Erzincan	110	0,05	Şanlıurfa	742.341	0,09
Tablo 2'nin devamı					
Erzurum	1.044	0,14	Şırnak	527.724	9,08
Eskişehir	3.981	0,46	Tekirdağ	331.041	0,25
Gaziantep	402.388	20,06	Tokat	990.214	1,50
Giresun	146	0,03	Trabzon	1.312.990	0,37
Gümüşhane	80	0,05	Tunceli	324.394	1,14
Hakkari	5.607	2,03	Uşak	207.427	0,06
Hatay	438.668	27,85	Van	621.301	0,61
Iğdır	94	0,05	Yalova	1.985.753	23,62
Isparta	7.258	1,67	Yozgat	503.236	3,01
İstanbul	560.881	3,73	Zonguldak	1.005.463	1,10
İzmir	139.463	3,26			

Kaynak: (GİGM, 2018)

Tablo 2'ye göre; Suriyelilerin Türkiye'de vilayetlere göre dağılımına yer verilmiş olup en fazla Suriyeli İstanbul'da bulunmakla birlikte Suriyelilerin nüfus sayısına oranı bakımından Suriyeli nüfusun en yoğun olduğu il Kilis'tir. Kilis'i Şanlıurfa ve Gaziantep takip etmektedir. Bu illerdeki Suriyeli nüfusun yoğunluğunda söz konusu illerin nüfusunun az olması ve Suriye'ye coğrafi yakınlığı sebebiyle yerleşim yeri olarak buralarının tercih edilmesi etkili olmuştur.

Grafik 3: Türkiye’de Bulunan Suriyelilerin Cinsiyet ve Yaşlara Göre Dağılımı

Kaynak: (GİGM, 2018)

Yukarıdaki tabloya göre Türkiye’de bulunan Suriyelilerin erkek-kadın dağılımları birbirine oldukça yakındır. Türk İş Kanunu’na göre 18 yaşından küçükler çocuk ve genç işçi olarak nitelendirilmektedir. 15 yaşını tamamlamış ve 18 yaşını bitirmemiş olanlar “genç işçi”, 15 yaşından küçükler ise “çocuk” olarak ifade edilmektedir. Söz konusu kişilerin çalışma durumları ise çeşitli şartlara bağlanmıştır (4857 sayılı İş Kanunu, m.71/III, m.73/I, m.85/I, m.87). Bu kapsamda emeklilik yaşı da göz önünde bulundurduğunda çalışma çağındaki kişiler 15-64 yaş arasındaki kişiler olarak ortaya çıkmaktadır. Suriyeli nüfusun %58,94’ünün 15-64 yaş aralığında olduğu bu kişilerin de %56,34’ünü kadınların oluşturduğu görülmektedir.

Tüm bunlarla birlikte Suriyeliler Türkiye’yi sosyo-ekonomik olarak etkilediği gibi göç ve iltica mevzuatı alanında da etkilemiş ve ilgili mevzuatın yeniden düzenlenmesini gerekli kılmıştır. Nitekim Avrupa ülkeleri dışından geldikleri için Türkiye tarafından mülteci olarak kabul edilmeyen Suriyelilerin varlığı hukuki olarak da sorun teşkil etmiştir. Bu noktada Türkiye AB göç ve iltica mevzuatıyla uyumlu olacak şekilde çeşitli düzenlemeler yapmıştır. Türkiye yapmış olduğu düzenlemelerle geçici korumadan yararlananlar için sağlanan hizmetleri: “...sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetler

ile tercümanlık ve benzeri hizmetler...” Geçici Koruma Yönetmeliği (GKY) (m.26) şeklinde sıralamıştır. Ancak çalışmanın konusu gereği sadece iş piyasasına erişim hizmetlerine yer verilecektir.

2. TÜRKİYE’DE YABANCILARIN ÇALIŞMA İZİNLERİ

Devletler Hukuku Enstitüsü’nce 1892 tarihli Cenevre Toplantısı’nda kabul edilen ve yabancı kavramına dair en çok atıf yapılan tanıma göre: “*Yabancı, bir devletin ülkesinde bulunan ve o devletin vatandaşlığını iddiaya hakkı olmayan kimse-dir.*” (Institut De Droit International, m.1). YUKK’a göre yabancı ise; “*Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişiyi*” ifade etmektedir (m.3/1-ü). Dolayısıyla kavram Türkiye vatandaşı olmamakla beraber Türkiye’de bulunan gerçek kişileri ifade etmektedir. Dolayısıyla; yabancı devlet vatandaşları, mülteciler, sığınmacılar, göçmenler ve imtiyazlı yabancılar, vatan-sızlar ve birden fazla vatandaşlığı olanlar yabancı hükmündedir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB)’ne göre “*Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır*” (m. 14) ve “*Herkesin çalışma, işini özgürce seçme, adil ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır*” (m. 23). Uluslararası düzeyde pek çok belge de insan haklarının evrenselliği ilkesine dayanarak temel hak ve özgürlükler hakkında düzenlemeler yapmıştır. Bu belgelerden en önemlisi, iltica hukukunun temelini oluşturan 1951 Cenevre Sözleşmesi’dir. Sözleşmede; ayrımcılık yapılması (m. 3), din özgürlüğü (m. 4), evlilik gibi bireysel statüleriyle ilgili haklar (m. 12), menkul ve gayrimenkul edinme hakkı (m. 13), siyasi amaç gütmeyen ve kâr amacı taşımayan dernekler ve meslek sendikaları bakımından haklar (m. 15), hukuk mahkemelerine serbestçe erişme hakkı (m. 16), gelir getirici işlerde faaliyette bulunma hakkı (m. 17, 18, 19), barınma hakkı (m. 21), eğitim hakkı (m.22), sosyal yardımlar ve sosyal güvenlik hakkı (m. 23, 24), ikamet edeceği yeri seçme ve seyahat özgürlüğü (m.26), ulusal güvenlik ve kamusal güvenlik konusunda tehdit oluşturmayan durumlarda ülkeden kovulmama hakkı (m. 32, 33) gibi haklar düzenlenmiştir. Benzer şekilde Birleşmiş Milletler (BM) tarafından kabul edilen “Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname”de sığınma hakkına (m.14), “Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme” (BMEHS)’de sağlık (m. 25) ve çalışma hakkına (m. 27), “Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi” (ESKHS)’nde sağlık (m. 12), barınma (m. 11), eğitim (m.13) ve çalışma hakkına (m. 6), “Çocuk Hakları Sözleşmesi”nde eğitim hakkına (m.

19) yer verilmiştir. Ancak çalışmada yabancıların çalışma izinleri kapsamında Suriyelilerin çalışma izinleri incelenmiştir. Fakat bu noktada yukarıda sayılan hakların yabancıların statüsüne bakılmaksızın tüm yabancıları kapsadığı ancak Türkiye’de geçici koruma altında bulunan Suriyelilere söz konusu hakların hizmet kapsamında sağlandığı gözden kaçırılmamalıdır. Bu durum evrensel insan hakları ile çelişmektedir.

Türk hukukunda yabancıların çalışma hakkı ve özgürlüğü pek çok kanun ve yönetmelikte yer almıştır. Bu metinlerin başında 1982 Anayasası gelmektedir. Anayasa’ya göre; herkes istediği alanda çalışabilir ve çalışmak herkesin hakkı ve ödevidir (m.48-49). Türkiye vatandaşı ile yabancılara eşit haklar tanıyan bu maddeler “...milletler arası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir” (m.16). Maddeden anlaşılacağı gibi yabancılara tanınan hak ve özgürlüklere ilişkin sınırlamalar yalnız kanunla yapılabilir ve yabancılar hukukuna ilişkin iç hukuk düzenlemelerinin uluslararası hukuka uygun olması gerekmektedir. Bu kapsamda Anayasa’da yer verilen temel esaslar çerçevesinde yabancıların çalışma hak ve özgürlükleri çeşitli kanun ve yönetmeliklerle düzenlemiştir. Bu kanunların başında YUKK gelmektedir. YUKK’a göre Türkiye’ye girişine izin verilmeyen yabancılar dışındakilere (m.7) çalışma izni verilebilir (m.27/2). Ayrıca öğrenciler de çalışma iznine başvurabilir (m.41). Çalışma iznine ilişkin temel belge Uluslararası İşgücü Kanunu (UİK)’dur. UİK ile birlikte mülga 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Kanun döneminin aksine tüm çalışma izinleri tek bir kurumdan, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca (AÇSHB) verilmeye başlanmıştır (m.6). UİK’nun getirdiği bir diğer yenilik ise yabancı çalışan kavramının genişletilmesidir (m.2). Kanunda “çalışma hakkı” kavramı yerine “uluslararası işgücü” kavramı tercih edilmektedir.

2.1. Çalışma İzni Türleri

UİK’na göre çalışma izni; “Bakanlıkça resmî bir belge şeklinde düzenlenen ve geçerlilik süresi içinde yabancıya Türkiye’de çalışma ve ikamet hakkı veren izni” şeklinde ifade etmektedir (m.3/c). UİK’da çalışma izinleri beş kısma ayrılmıştır. Bunlar; süreli çalışma, süresiz çalışma, bağımsız çalışma, istisnai çalışma izinleri ve Turkuaz Kart’tır.

Süreli çalışma izni; yabancıya belirli bir zaman süresince verilen (en çok 1 yıl) çalışma iznidir. Bu sürenin ardından “... aynı işverene bağlı olarak ilk uzatma

başvurusunda en çok iki yıl, sonraki uzatma başvurularında ise en çok üç yıla kadar çalışma izni verilir” (UİK m.10/1, m.10/2).

Süresiz çalışma izni; “Türkiye’de uzun dönem ikamet izni veya en az sekiz yıl kanuni çalışma izni alan yabancılar...”ın başvurabileceği bir çalışma iznidir. Bu iznin verilmesinde Bakanlık’ın takdir yetkisi bulunmakta olup söz konusu koşulların sağlanıyor olması süresiz çalışma izninin verilmesini zorunlu kılmaz (UİK m.10/3).

Bağımsız çalışma izni; belirli niteliklere sahip, profesyonel meslek mensubu olan yabancılara verilen ve süreli olarak düzenlenen izin türüdür (UİK, m.10/6, m.10/8). Ayrıca azami olarak kaç yıl süre ile düzenleneceğine ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır.

İstisnai çalışma izni; Bakanlıkça belirlenen uluslararası işgücü politikasına uygun olarak, belirli nitelikteki yabancılara (UİK, m.16/a-1) çalışma izni başvurusu usulüne (m.7), değerlendirme şartlarına (m.9) ve sürelerine (m.10) ilişkin hükümlerin uygulanmasında bazı istisnalar tanınarak çalışma izni verilmesini ifade eder.

Turkuaz Kart uygulaması UİK’nun getirdiği önemli yeniliklerden biri olup bağımsız çalışma izninin bir benzeridir (Erken, 2016: 388). “Yabancıya, Türkiye’de süresiz çalışma hakkı, mevzuat hükümlerine göre eş ve bakmakla yükümlü olduğu çocuklarına ise ikamet hakkı veren belgeyi” ifade etmektedir (UİK, m.3/ğ). Kanunda Turkuaz Kart’ın kimlere verilebileceği ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiş olup: “Uluslararası işgücü politikası doğrultusunda; eğitim düzeyi, mesleki deneyimi, bilim ve teknolojiye katkısı, Türkiye’deki faaliyetinin veya yatırımının ülke ekonomisine ve istihdama etkisi ile Uluslararası İşgücü Politikası Danışma Kurulu önerileri ve Bakanlıkça belirlenen usul ve esaslara göre başvurusu uygun görülen yabancılara Turkuaz Kart verilir” (UİK, m.11/1) şeklinde ifade edilmiştir. Ancak geçici koruma sağlanan (Suriyeliler örneğinde olduğu gibi) yabancılara Turkuaz Kart’a ilişkin hükümler uygulanmamaktadır (UİK, m.11/6). Bu düzenleme nitelikli Suriyelilerin istihdamının önünü kapattığı için 2016 yılına kadar Türkiye’de çalışma izni bulunmayan ve düşük ücretlerle kayıtdışı olarak çalışmak zorunda kalan nitelikli Suriyeliler AB, ABD ve Kanada gibi öncelikli olarak nitelikli mültecileri kabul eden ülkelere iltica etmektedirler (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı [ASPB], 2015: 13). Oysa Türkiye’de işverenler, mesleki nitelik ve beceri eksikliği sebebiyle eleman temininde güçlük çektiklerini ifade

etmektedirler (Coşkun, 2017). Bu kapsamda Suriyeliler, Türkiye'nin nitelikli işgücü açığını dolduracak şekilde istihdam edilebilecekken bu fırsattan yararlanılamamıştır.

2.2. Çalışma İzni Muafiyeti

Çalışma izni muafiyeti AÇSHB'dan alınacak bir belge ile geçerlilik süresi içinde yabancıya tanınan Türkiye'de çalışma ve ikamet etme hakkını ifade etmektedir. Ayrıca başvuru usulü ve başvuruların değerlendirilmesi ve reddi sebepleri de çalışma iznine ilişkin hükümlere tabi kılınmıştır (UİK, m.13/2,3,4). Son olarak çalışma izni muafiyeti belgesi alabilecek olan yabancılar UİK m.13/7 ve m.14'de düzenlenmiştir.

Çalışma izin muafiyeti kapsamında değerlendirilecek yabancılar; "6102 sayılı (Türk Ticaret Kanunu) Kanuna göre kurulmuş anonim şirketlerin Türkiye'de ikamet etmeyen yönetim kurulu üyesi ve diğer şirketlerin yönetici sıfatı olmayan ortağı ile Türkiye'de gerçekleştirdiği faaliyetleri yüz seksek gün içinde doksan günü geçmeyen sınırötesi hizmet sunucusu..." (UİK, m.13/7) şeklinde ifade edilmektedir. Bir diğer çalışma izni muafiyeti kapsamında değerlendirilecek yabancılar ise "18/4/1961 tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi ve 24/4/1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi kapsamında bağlı birimi sayılmayan okul, kültür veya din kurumlarında görevli yabancılar..." ile "Yabancı ülkelerin Türkiye'deki diplomatik ve konsüler temsilciliklerinde diplomatik kadro üyesi, konsolosluk memuru, idari ve teknik kadro üyesi ve konsolosluk hizmetlisi, Türkiye'deki uluslararası kuruluşlarda uluslararası memur ve idari ve teknik personel olarak görev yapan kişilerin;" eş ve çocukları ve özel hizmetlerinde çalışanlardır (UİK, m.14). Söz konusu çalışma izni veya çalışma izni muafiyetine sahip yabancıların tekrar ikamet izni almasına gerek yoktur (UİK, m.12). Ancak yabancıların ikamet izninin olması ona çalışma izni tanımamaktadır. Bunun istisnası mülteciler ve ikincil koruma statüsü sahibi yabancılardır.

2.3. Çalışma İzni Başvurusu

Çalışma izinleri alınırken YÇİHK'daki gibi UİK'da da genel olarak AÇSHB'na başvurulur. Farklı olarak ise bazı meslekler bakımından çalışma izni alınmasında ön izin prosedürü getirilmiştir. UİK uyarınca Türkiye'de çalışmak isteyen yabancılar çalışmaya başlamadan önce kural olarak çalışma izni veya

çalışma izni muafiyeti almak zorundadırlar (UİK, m.6/2). Çalışma izni ve çalışma izni muafiyeti, uluslararası işgücü politikası esas alınarak AÇSHB tarafından verilmektedir (UİK, m.6/1; m.13/5).

Çalışma izni ve çalışma izni muafiyeti başvurusu yurtdışından yapılacaksa, "... yabancıların vatandaşı olduğu veya yasal olarak bulunduğu ülkedeki Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçilikleri veya Başkonsolosluklarına..." yapılması gerekmektedir. Söz konusu başvurular Başkonsolosluk veya büyükelçilik tarafından AÇSHB'na iletilmektedir (UİK, m.7/1; m.13/2).

Çalışma izni ve çalışma izni muafiyeti başvuruları, bizzat kişi tarafından yapılabileceği gibi; yetkili aracı kurumlar tarafından da yapılabilir (UİK, m.7/2, m.13/3). Buradan AÇSHB'nın çalışma izni başvurusunda bazı özel kuruluşları yetkilendireceği anlaşılmaktadır (Erken, 2016: 389). "Usulüne uygun olarak yapılan başvuruların değerlendirilmesi, bilgi ve belgelerin tam olması kaydıyla, otuz gün içinde tamamlanır" (UİK, m.7/8).

"Başvuruda eksik bilgi veya belgelerin olması hâlinde, bu eksiklikler tamamlanuncaya kadar başvurunun değerlendirilmesi ertelenir. Erteleme süresi, bilgi veya belge eksikliklerinin tamamlanmasını geciktiren mücbir bir sebebin varlığının resmî bir makamdan belgelendirildiği hâller dışında otuz günü aşamaz. Erteleme süresi sonunda eksiklikleri tamamlanmayan başvurular reddedilir" (UİK, m.7/7, m.13/4).

"Yurt dışından yapılan başvuruya istinaden çalışma izni verilen yabancı, çalışma izninin geçerliliğinin başladığı tarihten itibaren altı ay içinde Türkiye'ye gelmek zorundadır..." Bu süre içinde Türkiye'ye gelmeyen yabancıların çalışma izni veya çalışma izni muafiyeti iptal edilecektir (UİK, m.12/2; m.15/2-a).

UİK'de çalışma izni ve çalışma izni muafiyeti başvurularının kural olarak AÇSHB'na yapılması düzenlenmiş olmakla birlikte bazı özel nitelikli başvuruların Dışişleri Bakanlığı kanalı ile yapılması düzenlenmiştir. İlgili maddeye göre: Dışişleri Bakanlığı'na başvurabilecek yabancılar; "(1) Türkiye'de bulunan diplomatik ve konsüler temsilciliklere bağlı olarak faaliyet gösteren okul, kültür kurumu, din kurumu gibi birimlerde görevli yabancılar ve (2) Yabancı ülkelerin Türkiye'deki diplomatik konsüler temsilciliklerinde diplomatik kadro üyesi, konsolosluk memuru, konsolosluk hizmetlisi, memur ve idari ve teknik kadro üyesi olarak görev yapan kişilerin; eş ve çocukları ile özel hizmetlerinde çalışan yabancılarıdır (UİK, m.14).

2.4. Ön izin

UİK ile getirilen önemli yeniliklerden bir tanesi de mesleki yeterlilik ve uzmanlık gerektiren bazı mesleklerde çalışacak yabancılar için çalışma izni başvurularında ilgili Bakanlıklardan “ön izin” alınmasıdır. Ön izin uygulamasının amacı, yabancıların hizmet sunacakları meslekler için gerekli nitelik ve uzmanlığa sahip olup olmadıklarının değerlendirilmesidir (Çelikel ve Gelgel, 2017: 191). Söz konusu meslekler; sağlık hizmetleri, eğitim hizmetleri, öğretim elemanları ve Ar-Ge personeli olarak belirlenmiştir (UİK m.8).

“Sağlık hizmetlerinde Sağlık Bakanlığı, eğitim hizmetlerinde Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) bu hizmetlerde mesleki faaliyette bulunacak yabancılar için ön izin vermeye yetkili olup ön izin alınması gereken meslekler anılan bakanlıkların görüşü alınarak...” AÇSHB’nca karara bağlanmaktadır (UİK, m.8/2).

“...2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 34. maddesi uyarınca çalışacak yabancı uyruklu öğretim elemanlarına çalışma izni, Yükseköğretim Kurulunun ilgili mevzuata göre vereceği ön izne istinaden...” AÇSHB’nca verilir (UİK, m.8/4). “...5746 sayılı Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun ve ilgili mevzuat kapsamında Ar-Ge Merkezi Belgesi olan firmalarda Ar-Ge personeli olarak çalışacak yabancıların çalışma izni başvuruları ise Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının olumlu görüşü olması halinde...” değerlendirilmektedir (UİK, m.8/6). Ön izin alan yabancıların değerlendirilmesinde UİK’nun 9. maddesi 1. fıkrası d bendinde yer alan yabancıların çalışacağı iş için “gerekli nitelik ve uzmanlığı taşıması” şartı aranmayacaktır (UİK, m.8/3).

2.5. Çalışma izni başvurularının Esastan İncelenmesi

Usulüne uygun olarak yapılan çalışma izni başvurularının değerlendirilmesine ilişkin esaslar UİK m.7’de bulunurken çalışma izni başvurusunun reddine ilişkin esaslar UİK m.9’da düzenlenmiştir.

UİK m.7/4,5,6’ya göre çalışma izni başvurularının değerlendirilmesinde kullanılan kriterler; uluslararası işgücü politikası, AÇSHB tarafından “...gerek görülen hallerde, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki mesleki kuruluşların görüşleri...” ve çalışma izni puanlama sistemidir.

UİK m.4/2’ye göre “Uluslararası işgücü politikası; uluslararası işgücü hareketliliği ve bölgesel gelişmeler ile Göç Politikaları Kurulu kararları, istihdam ve çalışma hayatına

ilişkin gelişmeler, sektörel ve ekonomik dönemsel değişiklikler, kalkınma plan ve programları, yabancının uyruğunda bulunduğu ülkeyle ikili ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkiler, Türkiye'nin taraf olduğu ikili veya çok taraflı anlaşmalar ve uluslararası sözleşmeler, kamu düzeni, kamu güvenliği ve kamu sağlığı dikkate alınarak belirlenir.”

Bir diğer değerlendirme kriteri olan çalışma izni puanlama sisteminin getirilme sebebi de nitelik ve nicelik açısından farklı değerlendirme yöntemleri kullanılarak yabancı yatırımcılara ve nitelik yabancılara çalışma izni verilirken objektif kriterlerin esas alınmasıdır (Uluslararası İşgücü Kanunu Tasarısı, m.4).

Çalışma izni başvurusunun reddine ilişkin esaslar UİK m.9'da düzenlemiştir. Buna göre değerlendirme neticesinde aşağıdaki kriterler göz önünde bulundurulup aksi durumda çalışma izni başvuruları reddedilecektir:

- a) Uluslararası işgücü politikasına uygun olması,
- b) Geçerli ve doğru bilgi ve belgelerle başvuru yapılması,
- c) Yabancı istihdam edilmesine ilişkin yeterli gerekçe olması,
- ç) Çeşitli kanunlarda Türk vatandaşlarına özgülenmiş iş ve mesleklere başvuru yapılmaması,
- d) Gerekli nitelik ve uzmanlığı taşıyan yabancılardan olması,
- e) AÇSŞB'nca belirlenen değerlendirme kriterlerine uygun başvuru yapılması,
- f) İçişleri Bakanlığınca 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 7 nci, 15 inci ve 54 üncü maddeleri kapsamında olduğu bildirilen yabancılardan olmaması,
- g) Türkiye'de çalışmasında kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından sakınca görülme-yen yabancılardan olması,
- ğ) Türkiye Cumhuriyetinin tanımadığı veya diplomatik ilişkisinin olmadığı ülke vatandaşlarından olmaması gerekmektedir. Bunun istisnası Dışişleri Bakanlığının uygun görüşü olması,
- h) Başvuruların kanuni süresi içinde yapılması veya eksiklikleri tamamlanması.

2.6. Çalışma İzni Süresi ve Sürenin Uzatılması

Çalışma iznin süresi her halde yabancının pasaport veya pasaport yerine geçen belgelerinin geçerlilik süresinden 60 gün daha kısa sürelidir. Çalışma

izni uzatma başvuruları, çalışma izni başvuruları ile aynı usulle yapılmaktadır. Çalışma izni uzatma başvuruları, çalışma izni süresinin dolmasına 60 gün kalmasından itibaren ve her durumda çalışma izni süresi dolmadan önce yapılmak zorundadır. Bu süre dolmasının ardından yapılan uzatma başvuruları ise reddedilmektedir (UİK m.24).

2.7. Çalışma izni Muafiyetinin Geçerliliği ve İptali

Çalışma izni ve çalışma izni muafiyetinin geçerliliği izin ve muafiyet süresinin sona ermesi ve izin veya muafiyetin AÇSHB tarafından iptal edilmesi halinde kaybedilmektedir (UİK, m.15/1). Yabancı'nın çalışma izni veya çalışma izni muafiyeti aşağıdaki kriterlere uyulmaması durumunda iptal edilecektir (UİK, m.15/2):

- a) Yabancı'nın izin veya muafiyetin geçerlilik tarihinden itibaren altı ay içinde Türkiye'ye giriş yapması gerekmektedir,
- b) Pasaportun veya pasaport yerine kullanılabilen belgenin geçerlilik süresinde uzatılması gerekmektedir. Bu durumun istisnası; İçişleri Bakanlığı veya Dışişleri Bakanlığının uygun görüşünün bulunmasıdır,
- c) Yabancı'nın söz konusu Kanunda belirtilen hükümlere aykırı bir şekilde çalıştığı'nın tespit edilmemiş olması gerekmektedir,
- ç) Yabancı'nın çalışmasının herhangi bir nedenle sona ermemelidir,
- d) Çalışma izni başvurusunun geçerli ve doğru bilgi ve belgelerle yapılmadığı sonradan tespit edilmemelidir,
- e) Yabancı'nın Turkuaz kart kapsamında olması durumunda geçiş sürecinde talep edilen bilgi ve belgeleri sunması gerekmektedir. Ayrıca gerekli nitelikler de kaybedilmemelidir,
- f) YUKK uyarınca; Türkiye'ye girişine izin verilemeyecek (YUKK, m.7), vize verilmeyecek (YUKK, m.15) ve hakkında sınırdışı etme kararı alınabilecek (YUKK, m.54) yabancılardan olmamalıdır,
- g) Türkiye'de çalışmasında kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından sakınca görülmeyen yabancılardan olmalıdır,
- ğ) Yabancı'nın süreli çalışma izinlerinde aralıksız olarak altı aydan, bağımsız ve süresiz çalışma izinlerinde ise aralıksız olarak bir yıldan fazla süre ile

Türkiye dışında kalmaması gerekmektedir. Bu durumun istisnası; mücbir sebeplerdir.

- h) Turkuaz Kart sahibi yabancıların yurtdışında kalış süreleri Bakanlıkça belirlenen süreleri aşmamalıdır.

2.8. Çalışma izni ile ilgili Kararlara Karşı Yargı Yolu

“Çalışma izni veya çalışma izni muafiyeti başvurusunun reddi ve düzenlenen belgelerin iptali kararları, yabancı çalıştıran işverene veya bağımsız çalışma izni, süresiz çalışma izni ya da Turkuaz Kart sahibi yabancıya 11/2/1959 tarihli ve 7201 sayılı Tebliğat Kanunu hükümlerine göre tebliğ edilir” (UİK, m.21/1). “Bakanlığın bu Kanun kapsamında verdiği kararlara karşı ilgililer tarafından tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde...” AÇSHB’na itiraz edilebilir. “İtiraz reddedilmesi halinde idari yargı yoluna başvurulabilir” (UİK, m.21/2).

UİK ile birlikte turkuaz kart uygulaması, yabancı öğrencilerin çalışma hakkı, yabancı mühendis ve mimarların çalışma hakkı, anonim şirket ortakları ve yöneticileri için çalışma izni muafiyeti ve ön izin uygulaması gibi yenilikler getirilmiştir. Ancak Suriyelilerin hukuki statüleri UİK ile getirilen yeni düzenin tam olarak onlara uygulanamamasına neden olmaktadır. Bu kapsamda yabancıların Türkiye’de çalışma izinlerine ilişkin genel bilgilere yer verilmiş bulunup Suriyelilerin çalışma izinlerine aşağıda değinilecektir.

3. SURIYELİLERİN TÜRKİYE’DEKİ ÇALIŞMA İZİNLERİ

1951 Cenevre Sözleşmesi mültecilere geri göndermeme ilkesine ek olarak sosyal ve ekonomik haklarda tanımıştır. Ancak Suriyeliler örneğinde olduğu gibi geçici koruma altındakilere bu hakların verilmesinde devletler Cenevre Sözleşmesi’nden bağımsız olarak karar verme eğilimindedirler. Bu noktada geçici koruma altındaki yabancılara yönelik haklar konusunda devletlerin geniş bir takdir yetkisi ortaya çıkmaktadır. Fakat evrensel insan hakları açısından bakıldığında mültecilere tanınmış olan sağlık, eğitim, çalışma vb. hakların geçici koruma altındakilere de tanınması gerekmektedir. Ancak geçici koruma konusunda en temel metin sayılabilecek AB Geçici Koruma Yönergesi’nde dahi geçici koruma altındakilere karşı üye devletlerin sorumlulukları hak değil hizmet başlığı altında düzenlenmiştir. Söz konusu yönergeye göre geçici koruma altındaki yabancılara; ikamet izni, evrakların tercüme edilmesi,

eğitim hakkı, barınma hakkı, sağlık desteği, aile birleştirme hakkı ve çalışma hakkı gibi haklar tanınmıştır. Türkiye ise Suriyelileri kapsayacak şekilde; sağlık, eğitim, barınma, sosyal yardım ve hizmetler, tercümanlık hizmetleri ve iş piyasasına erişim gibi hizmetleri GKY kapsamında sağlamıştır (GKY, m. 26). Bu noktada Türkiye de AB üyesi devletler gibi hak kavramından kaçınmış bunun yerine hizmet kavramını kullanarak bunların zorunlu olmadığını vurgulamıştır. Ancak söz konusu düzenlemelerden başta çalışma hakkının kişilerin devlete ve topluma oluşturacakları yükün azaltılması ve entegrasyonlarının da hızlıca gerçekleşmesi adına önemi büyüktür.

3.1. Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Çalışma İzinleri

Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilere çalışma izni 15.01.2016 tarihli “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Yönetmelik (GKÇİY)” ile verilmiştir. Yönetmeliğe göre; “*Geçici koruma sağlanan yabancılar, çalışma izni olmaksızın Türkiye’de çalışamaz veya çalıştırılmaz*” (m.4). Söz konusu yabancıların Türkiye’de çalışabilmeleri için, kural olarak AÇSHB’den çalışma izni almaları gerekmektedir (UİK, m.17/1; GKY, m.29; GKÇİY, m.4/1). Ancak çalışma izni muafiyet belgesi ikamet izni yerine geçmektedir (YUKK, m.27). Suriyeliler, geçici koruma kayıt tarihinden 6 ay sonra çalışma izni almak üzere AÇSHB’na başvurabilirler (UİK, m.17/1; GKÇİY, m.5/1). Başvurular e-Devlet kapısı üzerinden doğrudan AÇSHB’na yapılacaktır (GKÇİY, m.5/2).

Suriyeliler, Turkuaz Kart haricinde bütün çalışma izni türlerine başvurabilmektedir (UİK, m.17/4). Bu durum nitelikli Suriyelilerin istihdama kazandırılmasının önünde zorlaştırıcı bir etki yaratmaktadır. Ancak geçici koruma altındaki yabancıların çalışma izinlerine ilişkin kolaylaştırıcı hükümlere de yer verilmiştir (UİK, m.16/f).

GKÇİY (m.5/4)’e göre; mevsimlik tarım ve hayvancılık işlerinde çalışanlar çalışma izni muafiyeti kapsamında olup çalışma izni muafiyeti başvuruları geçici koruma sağlanan il valiliğine yapılmalıdır. Sağlık meslek mensuplarının Sağlık Bakanlığından, eğitim meslek mensuplarının ise MEB veya YÖK Başkanlığından ön izin almaları gerekmektedir. Ön izin belgesi olmayan başvurular değerlendirmeye alınmadan işlemden kaldırılacaktır (GKÇİY, m.6/3).

Ayrıca AÇSHB tarafından çalışma izni muafiyeti sağlanan geçici koruma statüsü sahiplerine ilişkin il ve kota sınırlaması getirilebilecektir (GKÇİY, m.5/5).

GKÇİY ile birlikte Suriyelilere yönelik istihdam kotası da getirilmiştir. Buna göre çalışma iznine başvuru alan işyerinde çalışan Türk vatandaşlarının %10'undan daha fazla sayıda Suriyeli çalıştırılmayacaktır (GKÇİY, m.8/1). Toplam çalışan sayısı 10 kişiden az olan işyerlerinde en fazla "bir" geçici koruma sağlanan yabancı çalıştırılabilecektir (GKÇİY, m.8/2). Ayrıca istihdam kotasının uygulanmayacağı durum da; "işveren tarafından; işyerinin kayıtlı bulunduğu Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğünden, çalışma izni başvurusu tarihinden önceki dört haftalık süre içerisinde yabancının çalıştırılacağı işi yapacak aynı nitelikte Türk vatan-dışı bulunmadığının belgelendirildiği başvurularda istihdam kotası uygulanmayabi-lir" şeklinde GKÇİY (m.8/3)'de düzenlenmiştir.

Söz konusu istihdam kotasına ek olarak yabancıların çalıştırılmayacağı iş-ler pek çok kanunda düzenlenmiştir. Örneğin; yabancıların Yükseköğretim Kurumlarında çalışabilmesi için İçişleri Bakanlığı'ndan olumlu görüş alınması gerekmektedir. Ancak doktorluk, hemşirelik, avukatlık, veterinerlik, gümrük müşavirliği, gümrük müşavir yardımcılığı ve borsa komiserliği yapamazlar. Bunlara ilave olarak çarşı, mahalle bekçisi ve özel güvenlik görevlisi olamazlar.

3.2. Suriyelilere Çalışma İzni Verilmesi, Sona Ermesi ve İptali

Suriyelilerin çalışma izni başvurularının değerlendirilmesindeki kriterler GKÇİY 6 ve 8. maddesinde ve UİK'nun 17. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; Suriyeliler yabancılara yasaklanmış meslek ve sanatlarda çalışamayacaktır (GKÇİY, m.6/2). Söz konusu kişilerin çalışma izinlerinin değerlendirilmesinde kullanılan kriterler AÇSHB tarafından belirlenecektir (GKÇİY, m.6/1). Buna ek olarak Suriyeliler coğrafi sınırlara tabidir ve Suriyelilerin çalışmalarına izin verilebilecek iller, Göç İdaresi Genel Müdürlüğünce kalmalarına izin verilen illerdir (GKY, m.24). Bir diğer sınırlama ise istihdam kotasına ilişkin sınırlamadır (GKÇİY, m.12). Ayrıca, geçici koruma statüsündeki "... yabancılara çalışma izni veya çalışma izni muafiyeti verilmesinde İçişleri Bakanlığının olumlu görüşü..." aranacaktır (UİK, m.17/2).

Yukarıda sayılan kriterler çerçevesinde çalışma izni başvurusunun olumlu değerlendirilmesi durumunda çalışma izni AÇSHB tarafından verilmektedir.

Ayrıca söz konusu durum İçişleri Bakanlığı'na ve işverene bildirilir (GKÇİY, m.9/1). Başvuru mevsimlik tarım ve hayvancılık işlerinde çalışmak üzere yapıldığında ise bildirim geçici koruma sağlanan il valiliklerine yapılmalıdır (GKÇİY, m. 9/2).

Suriyelilere verilen çalışma izni süreleri başvurdukları çalışma izni türüne göre UİK'nun 10. maddesinde düzenlenmiştir. Ancak çalışma izninin süresi her halükârda geçici koruma süresini geçemeyecektir (GKY, m.29/4). Verilecek çalışma izinleri, geçici koruma statüsünün YUKK uyarınca sonlandırılması ve iptal edilmesi halinde AÇSHB tarafından iptal edilecektir (UİK, m.17/5/b; GKÇİY, m.13/3). Geçici koruma sağlanan yabancılara verilecek çalışma izinleri, geçici koruma statüsünün YUKK uyarınca sonlandırılması ve iptal edilmesi halinde AÇSHB tarafından iptal edilecektir (UİK, m.17/5/b; GKÇİY, m.13/3).

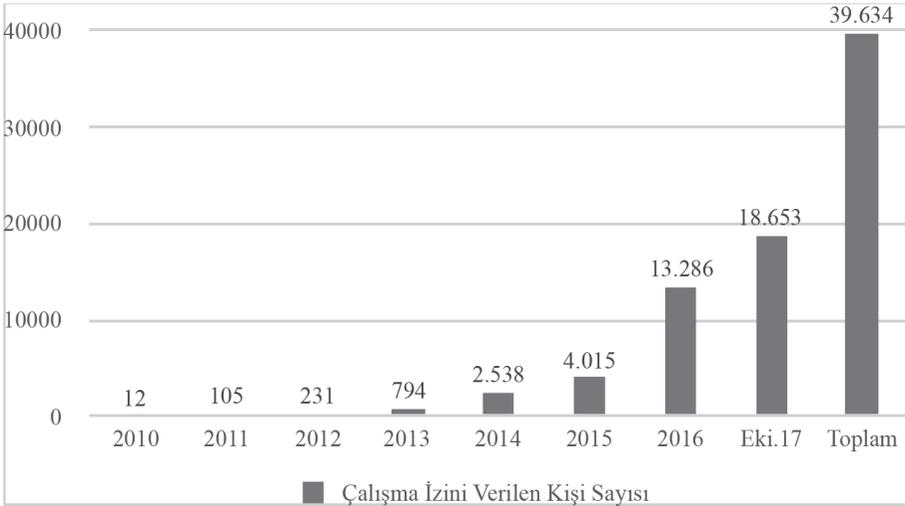
3.3. Suriyelilerin Türk İşgücü Piyasasına ve Ekonomisine Etkileri

Kitlesel göç olayları ekonomik olarak bazı dezavantajları da beraberinde getirmektedir. Özellikle geçici koruma rejimi, uluslararası hukuk ve anlaşmalar kapsamında kurulmuş olan sistemle birlikte göndermeme ilkesi ve ülkede kalış süresinin sınırlanmaması gibi düzenlemeler bütçeye ek bir yük getirmektedir (Uzun, 2015: 114). Söz konusu yükün boyutları hükümet tarafından yapılan açıklamalar ile ortaya çıkmaktadır. Kasım 2014 itibarıyla Suriyelilere 4,5 milyar dolar harcanmışken (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık, 2015) bu rakam Eylül 2016'da 20 milyar dolara ulaşmış bulunmaktadır (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), 2016). Üstelik bu süreçte Türkiye'nin her 17 dolarlık yardımına karşılık, uluslararası kuruluş ve ülkelerin yardımları sadece 1 dolar olarak gerçekleşmiştir (Tunç, 2015: 48). Yetersiz mali destek ve günümüze kadar yapılan harcamalar göz önünde bulundurulduğunda Suriye krizinin ekonomik bakımdan uzun vadede sürdürülebilir olmadığı ve çok yüksek maliyetlere katlanmayı gerektirdiği ortaya çıkmaktadır. Buna ek olarak Suriyelilerin yakın zamanda ülkelerine dön(e)meyeceklerini de göz önünde bulundurarak ülke ekonomisine entegrasyonları en uygun çözümlerin başında gelmektedir.

Suriyelilerin ekonomik entegrasyonu, şüphesiz beraberinde olumlu ve olumsuz sonuçları getirmektedir. Bu sonuçların bir bütün olarak değerlendirilmesi ve süreçten olabildiğince düşük maliyetle çıkılabilecek bir stratejinin takip edilmesi

gerekmektedir. Nitekim Türk iş dünyasının da düşüncesi bu yöndedir. Erdoğan ve Ünver'in (2015: 77) yaptığı çalışmaya göre Türk iş dünyası, Suriyelilerin mesleki eğitim ya da sektörel-bölgesel yönlendirmeler sonrasında Türk toplumuna doğrudan ve kısa vadede katkı sağlayacağını düşünmemektedir. Ancak Suriyeliler Türk ekonomisi için sadece tehdit oluşturmamakta aynı zamanda fırsatlar da sunmaktadır. Örneğin sermayelerini Türkiye'ye getiren Suriyeliler Türkiye'de yatırımlar yapmaktadır. Buna ek olarak Suriyeliler Türklerin çalışmak istemedikleri iş alanlarında işgücü açığını kapatmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin nüfusunun yaşlanmaya başladığı ve 2030'lu 2040'lu yıllarda demografik piramidin tersine dönecek olması göz önünde bulundurulduğunda (United Nations, 2017: 779) göç sadece ulusal güvenliği tehdit eden bir unsur olarak görülmemeli bunun yerine farklı fırsat pencereleri açacak bir alan olarak değerlendirilmelidir (Kaya, 2015: 16). Bu bağlamda çalışma iznine sahip Suriyelilerin sayısı önem arz etmektedir. İlgili veriler grafik 4'te incelenebilir.

Grafik 4: Yıllara Göre Çalışma İzni Verilen Suriyeliler

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı [ÇSGB], 2017)

Grafikte de görüldüğü üzere yıllar itibarıyla çalışma izni verilen Suriyeli sayısında sürekli olarak bir artış görünmektedir. 2016 yılına kadar 10 binden az sayıda Suriyeli'ye çalışma izni verilmişken 2016 yılında GKÇİY ile birlikte yaklaşık 30 bin Suriyeli'ye çalışma izni verilmiştir. Söz konusu rakamlar 3.5

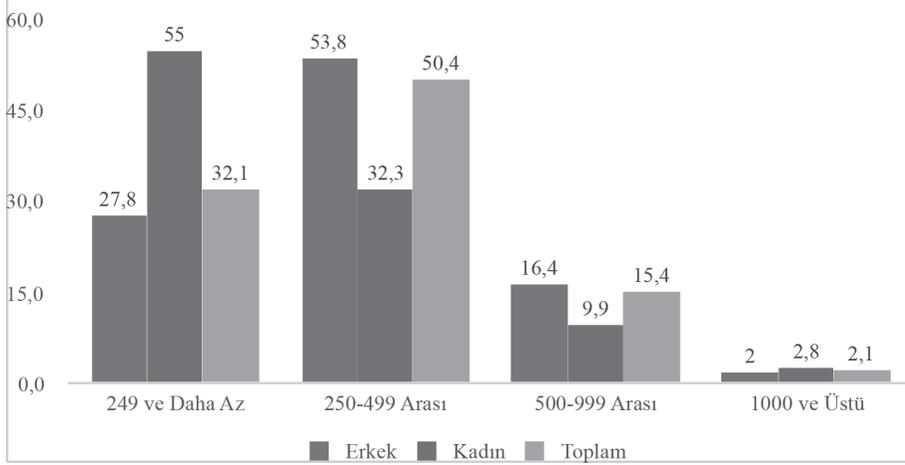
milyondan fazla Suriyeli'nin Türkiye'ye sığındığı göz önünde bulundurulduğunda oldukça azdır. Çalışma iznine sahip Suriyelilerin ekonomik faaliyetlere göre dağılımı ise aşağıdaki Tablo 3'te incelenebilir.

Tablo 3: Yıllara Göre Çalışma İznine Sahip Suriyelilerin Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılımı

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Bilinmeyen	2	26	44	190	568	517	3.298	1.591
Büro hizmetlerinde çalışan elemanlar	1	5	25	83	187	369	1.030	1.569
Hizmet ve satış elemanları	6	12	38	125	313	538	1.154	2.163
Nitelik gerektirmeyen meslekler		2	4	34	155	107	1.154	3.008
Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları					2	1	2	5
Profesyonel meslek mensupları	1	26	57	82	162	255	481	639
Sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar		1	2	25	58	80	598	1.331
Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları		6	8	43	85	169	593	596
Tesis ve makine operatörleri ve montajcılar		1		24	93	74	698	1.761
Yöneticiler	2	26	53	188	915	1.905	4.278	5.990
Toplam	12	105	231	794	2.538	4.015	13.286	18.653
Genel Toplam	39.634							

Kaynak: (ÇSGB, 2017)

Tabloda da görüleceği üzere herhangi bir meslek sahibi olan Suriyeli sayısı oldukça azdır. Bu durumun nedenleri arasında Suriyeli nüfus oranı içinde çalışabilecek durumda olanların sayılarının azlığı, Suriye'deki meslek sahibi olmaksızın yaşamlarını bir şekilde sürdürebiliyor olmaları, nitelikli olanların başka ülkelere sığındığı, Suriyeli nüfusun neredeyse yarısını oluşturan kadınların ağırlıklı olarak ev hanımı olmaları vb. gösterilebilir. Bununla birlikte, yerli ve yabancı sivil toplum kuruluşlarının yürüttükleri meslek edindirme kurslarında pek çok Suriyelinin bir meslek edinme çabası içinde olduğunu belirtmekte fayda vardır. Halihazırdaki eğitim seviyeleri ve meslekleri göz önünde bulundurulduğunda Suriyelilerin yerel halkın iş fırsatlarını ellerinden aldığı düşünülebilir. Fakat tabloda da görüleceği üzere nitelik gerektirmeyen mesleklerde çalışan Suriyeli sayısı diğer birimlere göre oldukça yüksektir. Bu kapsamda yerel halkın çalışmayı tercih etmediği iş kollarındaki açığın kapatılmasına öncelik verilmelidir (Tunç, 2015: 51). Bu şekilde Suriyelilere yönelik olumsuz yargılar engellenebilir. Aksi durumda bugüne kadar ortaya konulan olgunluk, kabul ve hoşgörü zaafa uğrayabilir (Erdoğan, 2015: 6). Bunlara ek olarak tabloda da görüleceği üzere sınırlı sayıda da olsa nitelikli Suriyeli Türkiye'de yaşamlarına devam etmektedir. Türk iş dünyasına göre sanayide ve imalatta nitelikli işçi ihtiyacının her zaman olduğu düşünüldüğünde (Erdoğan ve Ünver, 2015: 77-78) söz konusu yetenekli ve nitelikli kişilerin işgücüne kazandırılmasına yönelik tedbirler alınmalıdır. Nitekim YUKK'nda da özellikle nitelikli göçmen ve öğrencilerin Türkiye'de kalmalarını sağlayacak düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Bir başka deyişle hükümet politikası da nitelikli kişilerin istihdamına yöneliktir. Bunun sebebi Suriyeli işgücününün hem ucuz ve yetenekli olması sebebiyle ekonomiye canlılık katacağı hem de entegrasyonu hızlandıracağı ve kolaylaştıracağı düşüncesidir (ORSAM, 2014: 16). Ancak nitelikli Suriyelilerin istihdamı noktasında geç kalındığı söylenebilir. Çünkü Türkiye'de çalışma izni bulunmayan ve/veya düşük ücretlerle kayıtdışı olarak çalışmak zorunda kalan eğitilmiş ve meslek sahibi Suriyeliler yüksek refah seviyesi gibi nedenlerle Batı Avrupa, ABD ve Kanada gibi ülkelere ilticayı tercih etmektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015: 13). Oysa bu kişilere daha fazla kolaylık sağlanarak Türkiye'deki nitelikli işgücü açığını azaltacak şekilde istihdam edilebilirlerdi.

Grafik 5: Suriyelilerin Aylık Gelir Dağılımları (1\$=3,82TL)

Kaynak: (AFAD, 2017)

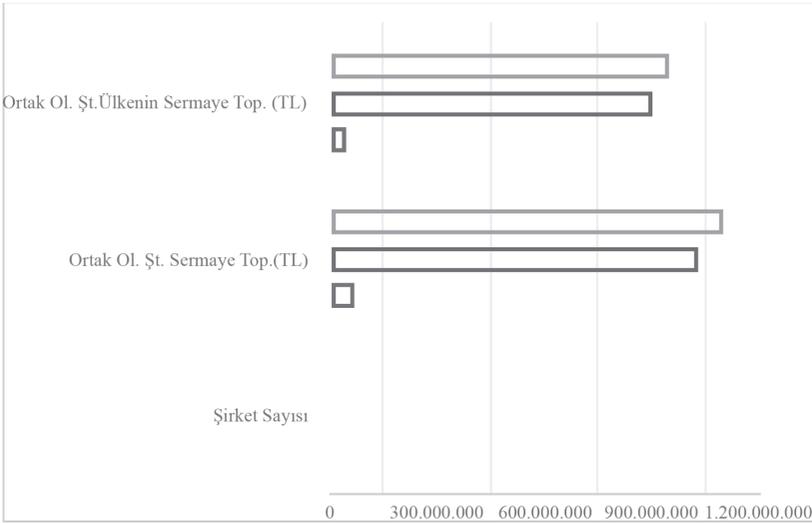
Grafikte de görüleceği üzere Suriyelilerin çalıştıkları iş kolları genel itibariyle düşük ücretli meslek gruplarıdır. Bu anlamda Suriyeliler bir yönüyle düşük ücretli ve nitelik gerektirmeyen iş kollarındaki açığı kapatmaktadır denilebilir (Orhan ve Gündoğar, 2015: 18). Ancak Suriyeliler yerel halkın tercih etmediği işlerde, kayıtdışı bir şekilde ve düşük ücretlerle çalışırken bir yandan da ayrımcılığa hatta hakaret ve aşağılamalara maruz kalmaktadır. Buna ek olarak Suriyelilere yerel halka verilen işlerden daha zor ve kötü şartlardaki işler verilmektedir. (Kaygısız, 2017: 17). Söz konusu işleri yaparken elde ettikleri gelirler grafik 3'te incelenebilir. Grafikte de görüldüğü üzere Suriyeliler düşük gelirli işlerde çalışmaktadır. Kadınların %55'i 249\$ altında gelir elde ederken erkeklerin %53,8'i 250-499\$ arası gelir getiren işlerde çalışmaktadır. Bu kapsamda kadınların erkeklere göre daha düşük gelir getiren işlerde çalıştıkları ayrıca 2017 yılı itibariyle nerdeyse tamamının 499 doların altında gelir elde ettikleri söylenebilir.

Düşük gelirler beraberinde ailenin diğer fertlerinin de işgücüne katılmasına sebep olmaktadır. Bu kapsamda Dünya Bankası verilerine göre Suriyeli kadınların 2010 yılında ülkelerindeyken emek piyasasına katılımı %13,3' idi (The World Bank, 2017). Günümüzde ise Türkiye'deki Suriyeli kadınların %17'si işgücündedir (İnsani Gelişme Vakfı, 2017: 3). Buna ek olarak zorlu şartlarda, düşük ücretlerle ayakta kalmaya çalışan Suriyeli ailelerin çocuklarını çalıştırmak

zorunda kalmaları muhtemeldir. Çünkü düşük gelir seviyesi beraberinde çocuk işçiliğini getirmektedir (Sunal, 2011; Krueger, 1996). Oysa Türkiye'de uzun uğraşlar sonucu çocuk işçi sayısı ciddi oranda azaltılmıştır. Ancak Suriyelilerin gelişi ile birlikte çocuk işçilik konusu yeniden gündeme gelmiştir (Erdoğan, 2015: 76). Savaş ortamının sebep olduğu ağır travmalara ek olarak çocuklar iş dünyasında fiziksel ve duygusal şiddete de maruz kalmaktadırlar (Kaygısız, 2017: 13). Çocuk işçilikle birlikte gelen travmalar kayıp nesil oluşmasına sebep olabilecektir.

Suriyelilerin istihdamı konusunda bir diğer önemli unsur Suriyelilerin yürüttükleri girişimcilik faaliyetleridir. Tablo 3'te de görülebileceği gibi fazla sayıda Suriyeli'nin mesleğinin yöneticiliktir. Bu durum söz konusu kişilerin ekonomik durumu iyi, sahip veya ortak oldukları işyerleri ile Suriye'de de uluslararası ticaretle uğraşan ve bu bağlantılarını Türkiye'de kullanmak isteyen Suriyeliler olduğu ile açıklanabilir. Aşağıdaki Grafik 6'te Türkiye'de, Suriye sermayeli kurulan şirket türleri, sayıları ve toplam sermayelerine ilişkin veriler incelenebilir.

Grafik 6: 2010-2017 (Ekim) Yılları Arasında Suriyelilerin Türkiye'de Ortak Olduğu Şirket Sayıları ve Sermayeleri

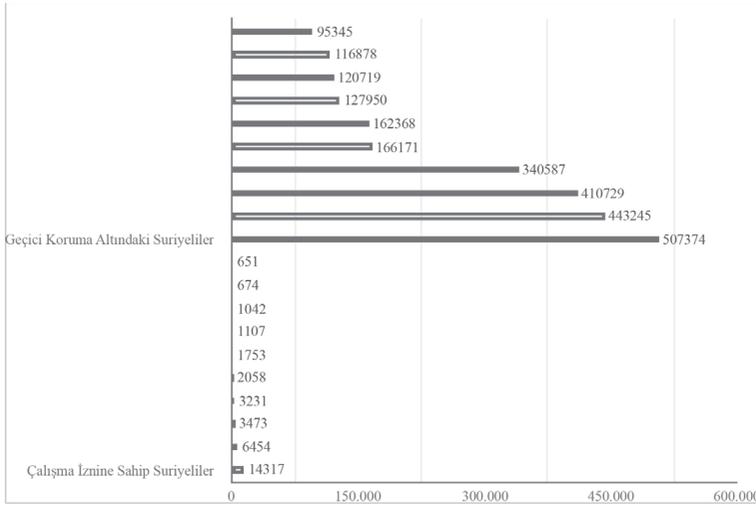

Kaynak: (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, [TOBB], 2017)

Türkiye Suriye sermayesinden çok daha fazla yararlanabilecekken, büyük bir fırsat kaçırılmıştır. Bu duruma yönelik olarak yaklaşık 25 milyar doların Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) bankaları üzerinden başta Avrupa olmak

üzere Batılı ülkelere gönderildiği Gaziantep Sanayi Odası tarafından ifade edilmiştir (Orhan ve Gündoğar, 2015: 18). Bahsi geçen 25 milyar doların aslında daha fazla olduğu (yaklaşık 60 milyar dolar) ayrıca Yemen ve Sudan'a aktarıldığı dillendirilse de bu konuya ilişkin sağlıklı bir kaynak bulmak oldukça zordur. Ancak bu noktada kesin olan yargı ise bahsedilen bu büyük miktarın çok küçük bir kısmının Türkiye'ye geldiğidir. Grafikte de görüleceği üzere, Suriyelilerin çoğunluk hisselerine veya bütün hisselerine sahip oldukları şirketlerdeki toplam sermaye tutarları yaklaşık 1,1 milyar TL'dir. İrili ufaklı bu şirketler hem Türk hem de Suriyeli pek çok kişiye istihdam ve Türkiye ekonomisine de katkı sağlamaktadır. Suriyelilerin büyük çoğunluğunu düşük gelir seviyesindeki insanlar oluştursa da sermayesini Türkiye'ye taşıyan yatırımcı ve tüccarların varlığı da görmezden gelinemez. Grafikten de anlaşılacağı üzere görmezden gelinemeyecek miktarda yeni şirket de bunun bir göstergesidir. Özellikle Ortadoğu ülkeleri ile iyi ilişkilere sahip olan söz konusu kişilerin dolayısıyla şirket ve işletmelerin Türk ihracatına ve ekonomisine katkısı söz konusudur. Suriyeliler sadece sermaye olarak değil işgücü olarak da Türk ekonomisine katkı sağlamaktadırlar. Bu sayede hem kendi geçimlerini sağlamakta hem de yardıma daha az muhtaç olmaktadır. Ancak en fazla Suriyeli barındıran vilayetlerle en fazla çalışma iznine sahip Suriyelileri barındıran vilayetler de tam olarak örtüşmemektedir. Aşağıdaki grafik 7'da da bu durum incelenebilir.

Grafik 7: Suriyelilerin ve Çalışma İznine Sahip Suriyelilerin En Fazla Bulunduğu 10 Vilayet Karşılaştırması

Kaynak: (ÇSGB, 2017; GİGM, 2017)

Suriyelilere çalışma izninin verilmesi, işverenlerin kayıtlı işçi çalıştırması ile sonuçlanmamaktadır. Bunun yerine işverenler, kayda değer bir mali avantaj elde etme amacıyla kayıt dışı Suriyeli çalıştırma eğiliminde olmaktadır. Özellikle niteliksiz işgücünün çok daha ucuza çalıştığı tarım ve inşaat sektörlerinde çalışma izni olmayan Suriyeliler çalıştırılmaktadır. Ne yazık ki kayıt dışı çalıştırılan Suriyelilerin net sayısı, veri yoksunluğu nedeniyle tahminlerden veya varsayımlardan öteye gidememektedir. Ancak Suriyeli işgücünün, en fazla yaşadığı vilayetler baz alınarak, bu vilayetlerde ve Türkiye genelindeki işsizlik, istihdam ve iş gücüne katılma oranlarına bakılarak bir fikir edinilebilir. Aşağıdaki tablo 4'te de söz konusu vilayetlere ve Türkiye geneline ilişkin iş gücü piyasası verileri incelenebilir.

Tablo 4: Çalışma İznine Sahip Suriyelilerin En Fazla Bulunduğu 10 Vilayette ve Türkiye Genelinde İşgücü Piyasası Verileri (+15 yaş)

İŞGÜCÜNE KATILMA ORANI											
BÖLGELER	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
TR10 (İstanbul)	45,7	46,5	46,7	47,8	48,8	51,1	52,2	52,7	54,4	56,3	57,4
TR 41 Bursa, Eskişehir, Bilecik	49,2	49,2	48,4	47,1	48,6	49,0	50,4	49,3	50,3	50,1	51,8
TR 51 (Ankara)	45,1	45,0	44,9	46,7	47,5	48,6	49,5	51,6	52,2	53,2	53,5
TR 52 (Konya, Karaman)	44,7	51,3	52,8	51,5	49,5	48,9	48,6	49,1	51,2	50	50,3
TR 62 (Adana, Mersin)	47,9	47,4	51,6	52,9	52,0	50,0	50,3	49,2	50,5	50	49,9
TR 63 (Hatay, K.Maraş, Osmaniye)	43,3	45,4	46,6	49,3	49,3	48,3	45,9	43,3	42,8	46	47,9
TR 72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	40,6	39,7	40,6	44,2	50,1	51,4	50,7	47,9	48,9	49,6	49,4
TRC 1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	40,9	43,8	42,0	44,8	42,6	43,6	45,3	43,2	43,1	45,2	46,8
TRC 2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	30,8	31,8	34,4	33,5	32,8	28,8	37,9	42,3	43,7	45,2	48,1
TÜRKİYE GENELİ	46,2	46,9	47,9	48,8	49,9	50	50,8	50,5	51,3	52	52,8
İŞSİZLİK ORANI											
BÖLGELER	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
TR10 (İstanbul)	10,4	11,2	16,8	14,3	11,8	11,3	11,2	11,9	12,9	13,5	13,9

TR 41 Bursa, Eskişehir, Bilecik	8,1	10,3	13,9	10,1	7,6	7,4	7,0	6,2	7,8	9,2	9,8
TR 51 (Ankara)	11,5	11,8	13,6	12,1	9,4	9,5	10,2	11,5	11,2	11,4	11,3
TR 52 (Konya, Karaman)	10,6	10,2	10,1	8,4	6,8	6,1	4,7	5,6	6,5	6,1	5,9
TR 62 (Adana, Mersin)	15,7	16,8	22,0	16,7	10,7	10,6	12,8	10,7	9,8	10,4	10,7
TR 63 (Hatay, K.Maraş, Osmaniye)	12,4	15,8	18,0	13,6	12,0	10,4	12,2	15,4	16,4	14,4	11,5
TR 72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	11,6	11,4	13,2	13,7	10,7	8,2	9,6	9,6	9,7	8,4	11,9
TRC 1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	18,0	16,4	17,2	12,1	14,4	11,8	7,3	8	9,9	14,3	15,1
TRC 2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	13,8	14,1	18,8	13,1	8,4	6,9	17,5	17,4	17,5	17,2	13,8
TÜRKİYE GENELİ	10,3	11	14	11,9	9,8	9,2	9,7	9,9	10,3	10,9	10,9
İSTİHDAM ORANI											
BÖLGELER	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
TR10 (İstanbul)	40,9	41,3	38,8	41,0	43,1	45,3	46,4	46,4	47,4	48,7	49,4
TR 41 Bursa, Eskişehir, Bilecik	45,2	44,1	41,7	42,3	44,9	45,4	46,9	46,3	46,4	45,5	46,7
TR 51 (Ankara)	39,9	39,7	38,8	41,1	43,0	43,9	44,5	45,6	46,4	47,2	47,5
TR 52 (Konya, Karaman)	40,0	46,0	47,4	47,2	46,1	45,9	46,4	46,4	47,8	46,9	47,3
TR 62 (Adana, Mersin)	40,4	39,4	40,2	44,1	46,4	44,7	43,8	43,9	45,6	44,8	44,6
TR 63 (Hatay, K.Maraş, Osmaniye)	37,9	38,2	38,2	42,6	43,4	43,3	40,3	36,7	35,8	39,4	42,4
TR 72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	35,9	35,2	35,2	38,1	44,7	47,2	45,8	43,3	44,2	45,4	43,5
TRC 1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	33,5	36,6	34,8	39,4	36,5	38,5	42,0	39,7	38,8	38,7	39,8
TRC 2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	26,5	27,3	27,9	29,1	30,1	26,8	31,2	35	36,1	37,4	41,4
TÜRKİYE GENELİ	41,5	41,7	41,2	43	45	45,4	45,9	45,5	46	46,3	47,1

Kaynak: (TÜİK, 2018)

Tablo incelendiğinde, 2007-2017 yılları arasında, Türkiye genelinde işgücüne katılım ve istihdam oranlarında genel olarak bir artış eğilimi gözlenirken işsizlik oranında nispeten bir dalgalanma olmakla birlikte dönem sonu itibariyle çok az bir değişim söz konusudur. Bununla birlikte, bölgeler bazında incelendiğinde:

İşgücüne katılım oranında 2007-2011 yılları arasında genel olarak bir artış söz konusu iken 2011-2017 yılları arasında TR 62, TR 63 ve TR 72 (Mersin, Hatay, Kayseri, Kahramanmaraş) bölgelerinde bir azalma söz konusudur. Yaklaşık 3.5 milyon Suriyelinin yarısından fazlasının işgücü kapsamında olduğunu hatırlarsak bu oranın artması gayet doğaldır. Fakat burada asıl önemli olan bu oranın ne kadarının üretim sürecine katıldığıdır. Ancak bu konuda yeterli ve geçerli veri bulmak son derece zordur.

İşsizlik oranında 2007-2011 yılları arasında genel olarak bir azalma söz konusu iken 2011-2017 yılları arasında TR 41, TR 51, TR 63 ve TRC 2 (Bursa, Ankara, Hatay, Kahramanmaraş, Şanlıurfa) bölgelerinde artış gözlenmektedir. Suriyelilerin düşük ücretlerde ve kayıt dışı çalıştıkları göz önünde bulundurulduğunda işsizlik oranının artması doğal bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat söz konusu artışların süreklilik arz etmemesi (yıllara göre artış ve azalmaların olması) göz önünde bulundurularak işsizlik oranlarındaki artışlardan sadece Suriyelileri sorumlu tutmak doğru olmayacaktır.

İstihdam oranında ise 2007-2011 yılları arasında genel olarak bir artış söz konusu iken 2011-2017 yılları arasında TR 62 ve TR 63 (Mersin, Hatay, Kahramanmaraş) bölgelerinde 2006-2011 yılları arasında bir azalma gerçekleşmiştir. Bu azalış ve artışları direkt olarak Suriyelilerin varlığına bağlamak, çalışma iznine sahip olanların sayısının oldukça az olması nedeniyle doğru bir yaklaşım değildir. Ancak, bu noktada diğer değişkenler sabit kaldığında, Suriyelilerin kayıt dışı çalıştırıldıklarına dair bir yorum yapılabilir. Bu durumun yol açtığı unsurlardan birisi de Suriyeliler yüzünden yerel halkın işsiz kaldığı yönündeki inançtır. Fakat hem Türkiye genelinde hem de Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerde bu etkinin ya olmadığı veya belirli kesimler için çok sınırlı olduğu söylenebilir. Bununla birlikte yerel halkın Suriyelilerin istihdamına bakışlarıyla ilgili olarak aşağıdaki tablo 5 incelenebilir.

Tablo 5: Suriyelilerin İstihdamına Bakış

	2014	2017
Kesinlikle çalışma izni verilmemelidir	% 48	% 54,6
Belli işlerde kısmi/geçici çalışma izni verilmelidir	% 28,3	% 23,5
Her türlü işte çalışmalarına geçici çalışma izni verilmelidir	% 13,1	% 8,1
Her türlü işte çalışmalarına kalıcı çalışma izni verilmelidir	% 6,1	% 5,5
Belli işlerde kalıcı çalışma izni verilmelidir	% 4,5	% 6,3
TOPLAM	% 100	% 100

Kaynak: (Erdoğan, 2015: 57; Erdoğan, 2018: 73)

Tabloda da görüleceği üzere farklı zamanlarda (2014 ve 2017 yıllarında) gerçekleştirilen iki araştırmada da Suriyelilerin çalışmalarına ilişkin olarak genel itibariyle olumsuz görüş beyan edilmiştir. Bu durum ankete katılanlar üzerinde Suriyelilerin işlerini ellerinden aldıkları/alacakları ve Türk ekonomisine zarar verdikleri/verecekleri yönünde kesin bir algının oluştuğunun ispatı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte belirli işlerde geçici olarak çalışmalarına ise nispeten izin verilirken her türlü işlerde çalışmalarına sıcak bakılmamaktadır. Ancak Suriyeliler geçimlerini sağlamak için genellikle yerel halkın çalışmak istemediği düşük ücretli mevsimlik ve vasıf gerektirmeyen işlerde çalışmakta dolayısıyla işgücü açığını kapatmaktadırlar. Ayrıca demografik yapıları (yaklaşık yarısının 19 yaşın altında olması, yaşlı bağımlılık oranının çok düşük olması) gereği başlangıç itibariyle bir tehdit olarak algılansa da ilerleyen süreç içerisinde ciddi bir potansiyel söz konusudur. Çalışma çağına gelmeden önce iyi bir eğitim verilerek bu insanlar nitelikli işgücü eksikliğinin kapatılmasına imkân sağlayabilirler. ILO (2015)'nin Suriyeli mültecilere ilişkin yapmış olduğu çalışmada Türkiye'deki Suriyelilerin Türk ekonomisi üzerindeki etkilerine ilişkin tespitleri ve olası önlemleri aşağıdaki Tablo 6'da incelenebilir:

Tablo 6: Suriye Krizinin Türkiye Üzerindeki Yansımaları, Tespitler ve Olası Önlemler

TESPİTLER	ÖNLEMLER
Gerekli verilerin bulunmaması nedeniyle bir sosyo-ekonomik değerlendirme yapmak oldukça güçtür.	Birlikte yaşam esnasında refah ve geçim şartlarının dikkate alınacağı bir istihdam stratejisi belirlenmeli ve bu maksatla tedbirler alınmalıdır.

AFAD verilerine göre Türkiye'de bulunan Suriyelilerin aylık gelirleri 250 dolar civarında yani asgari ücretin altındadır.	Ulusal politikalara uyumlu stratejiler geliştirilmelidir.
Kayıt dışı çalışanlara ve çalışma şartlarına dair güvenilir veriler son derece sınırlı ve ulaşmak zordur.	Sosyal tarafların meseleye farklı bakması gerekmekte ve dolayısıyla sosyal diyalog güçlendirilmelidir.
Düşük nitelikli işlerde Türk ve Suriyeliler arasında bir rekabet yaşanmakta bu da ücretlerin düşmesine neden olmaktadır.	Nitelikli işgücü tespit edilmeli, diploma ve sertifikaların denkliği ve istihdamın geliştirilmesinde sosyal taraflar aktif olmalıdır.
Suriyelilerin gelmesiyle Türkiye'de çocuk işçiliği konusunda gerileme yaşanmaya başlamıştır.	Suriyelilerin hakları ve onları ilgilendiren tüm gelişmelerin hem Suriyelilere hem de yerel halka uygun, doğru ve etkili bir biçimde aktarılmalıdır.

Kaynak: (ILO, 2015: 7,14-15; Erdoğan ve Can 2015: 50)

Tabloda ifade edilenlere ilave olarak, Suriyeli işçiler yerli işçilerle karşılaştırıldıklarında oldukça kötü koşullara çalışmaktadırlar. Bunlardan belli başlıları ücretlerin çok düşük (asgari ücretin yarısı veya daha az) olması, çalışma sürelerinin çok fazla olması, ayrımcılığa maruz kalma, ücretlerin çok geç ödemesi veya ödenmemesi, iş sağlığı ve güvenliğinden yoksun olmalarıdır (Kaygısız, 2017: 16-18). Kısaca Suriyeliler bu istenmemelik içinde dahi çok zor şartlar altında çalışmakta ve geçimlerini sağlamak zorundadırlar. Bu noktada Suriyelilerin adil bir emek piyasasına ulaşmaları sağlanmalıdır. Bu kapsamda Suriyelilerin demografik özellikleri, nitelikleri ve kitlesel göçlerde yerel halkın karşılaştığı sorunlar bir bütün olarak göz önünde bulundurulmalıdır.

SONUÇ

Göç olgusu hem kaynak ülke vatandaşları hem de hedef ülke vatandaşları açısından travmatik sonuçlar doğurmaktadır. Bu sonuçların ortaya çıkması hukuki düzenlemeler, toplumsal yaklaşımlar ve sosyal imkanlar/hizmetler sayesinde en aza indirgenecektir. Öğretide de yaygın bir şekilde kabul edildiği üzere Suriye'de huzurun kısa vadede tesis edilemeyeceği göz önünde bulundurulduğunda söz konusu düzenleme, yaklaşım ve imkanların/hizmetlerin önemi açığa çıkmaktadır. Ayrıca uluslararası toplumun sınırlı desteği göz önünde

bulundurulduğunda Türkiye'nin bu konularda kendi çözümlerini üretmesi gerekmektedir. Bu durum ışığında Suriyelilerin entegrasyonu adına başta hukuki statüleri olmak üzere eğitimleri, sağlık hizmetleri, barınma, çalışma izinleri ve hatta vatandaşlık hakları ele alınmalı ve bu doğrultuda adımlar atılmalıdır. Bu çalışma kapsamında da Suriyelilerin çalışma izinlerine ilişkin bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışma, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi başta olmak üzere pek çok ulusal ve uluslararası metinde herkese tanınmış bir haktır. Ancak "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik" ile Suriyelilere çalışma izni bir hak olarak değil hizmet olarak verildiği vurgulanmalıdır. Bu noktada Suriyelilere de bir hizmet anlayışından ziyade hak olarak sağlanması elzemdir.

Göçün kitlesel boyutları ve aniliği sebebiyle Türkiye hazırlıksız yakalanmış ve sağlıklı bir veri tabanı oluşturma konusunda gecikmiştir. Bu durum başta güvenlik sorunlarını gündeme getirmekle birlikte, sağlanacak temel hizmetlerde ve işgücü piyasasına yönelik entegrasyon noktasında da sorunlara sebep olmuştur. Özellikle nitelikli işgücüne ulaşma ve işgücü planlamasının yapılmasında Suriyelilerin niteliklerini belirlemeye yönelik bir veri tabanı oluşturulması gerekmektedir. Ayrıca nitelikli Suriyelilerin emek piyasasına entegrasyonunu kolaylaştırıcı önlemler alınmalıdır ve bu kapsamda öncelikle Turkuaz Kart uygulaması geçici koruma altındaki Suriyelilere de açılmalıdır. Yabancıların çalışmasının yasaklandığı işlerin sayısı azaltılmalı ve mevzuatın dağınık yapısı giderilmelidir. Böylelikle ekonomiye katkı sağlayabilecek ve işçi açığı bulunan alanları doldurabilecek nitelikli Suriyeli işgücünden faydalanmanın önü açılmış olacaktır. Ayrıca söz konusu Suriyelilerin mevcut mesleklerini Türkiye'de yapabilmelerini sağlayacak uyum eğitimleri ve dil kursları yoğunlaştırılmalıdır. İlave olarak yükseköğrenim diplomasına sahip olan nitelikli Suriyelilerin denklik sorunları giderilmelidir.

Suriyeli aileler genellikle düşük ücretler ve gelirsizlik gibi nedenlerle çocuklarını çalışmaya zorlamaktadırlar. Bu durum çocuk işçiliğine neden olduğu gibi kayıp neslin oluşmasına da sebep olmaktadır. Kayıp neslin varlığı Suriyelilerin yakın zamanda ülkelerine dön(e)meyeceği göz önünde bulundurulduğunda Türkiye için de olumsuz sonuçlar doğurabilecektir.

Suriyeliler geçimlerini sağlayacak aylık gelire sahip olabilmek için yerli halkın çalışmak istemediği işlerde ve zor şartlarda çalışmaktadırlar. Bu noktada

Suriyelilerin adil bir iş yaşamına ulaşmalarını sağlayacak düzenlemeler bulunmakla birlikte söz konusu düzenlemelere yönelik denetimler yeterli değildir. Suriyeliler ucuz işgücü deposu olarak görülmektedir. Bu durum yerli işgücü açısından da ücretlerin düşmesine neden olmaktadır. Bu sebeple kayıtlı çalışmayı özendirici uygulamalar getirilebileceği gibi denetimler sıklaştırılmalı ve idari para cezalarının miktarı artırılmalıdır.

Son olarak Suriyeli girişimcilerin varlığı ve beraberlerinde getirdikleri dış kaynaklı sermayedir. Suriyeli girişimciler şimdiden yedi binden fazla küçük ve orta ölçekli işletme kurmuşlardır. Bu sayede yerel halk da dahil olmak üzere Suriyelilere de iş alanı açılmış ve ülke ekonomisine katkı sağlamışlardır. Ayrıca Suriyeli nüfusun önemli bir kısmını gençlerin oluşturduğu ve Türkiye'nin de yaşlanan bir nüfusa sahip olduğu göz önüne bulundurulduğunda Türkiye'nin gelecekte karşılaşması muhtemel genç işgücü açığı Suriyeli genç nüfus ile kapatılabilir.

KAYNAKÇA

- AFAD (2016). Başbakan Davutoğlu Suriye Donörler Konferansı'nda. <https://www.afad.gov.tr/tr/2462/Basbakan-Davutoglu-Suriye-DonorlerKonferansi-nda> (Erişim Tarihi:23.11.2017).
- AFAD (2017). **Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları**
- AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI (2015). **Avrupa'da Geçici Koruma Rejimi Örnekleri**, Matsa Basımevi, Ankara.
- ÇELİKEL, A. ve GELGEL, G. (2017). **Yabancılar Hukuku**, Beta Yayınevi, İstanbul.
- ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ, 20/11/1989, T. C. Resmi Gazete, 02/10/1995.
- ÇSGB (2017), İstatistiki Konular, AFAD. (2016). Başbakan Davutoğlu Suriye Donörler Konferansı'nda, <https://www.afad.gov.tr/tr/2462/Basbakan-Davutoglu-Suriye-Donorler-Konferansi-nda>. (Erişim Tarihi: 27.11.2017).
- DEVLETE SİĞİNMAYA İLİŞKİN BEYANNAME, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu. 14/12/1967.
- EKONOMİK, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAKLARA İLİŞKİN SÖZLEŞME, T. C. Resmi Gazete, 25196, 11/08/2003
- ENGELLİLERİN HAKLARINA İLİŞKİN SÖZLEŞME, T. C. Resmi Gazete, 27288, 14/07/2009.
- ERDOĞAN, M. M. ve Ünver, C. (2015). **Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri**, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Ankara.
- ERDOĞAN, M. Murat (2015). **Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum**, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ERDOĞAN, M. Murat (2018). **Suriyeliler Barometresi, Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi**, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- ERDOĞAN, M. Murat ve Ünver, Can (2015). **Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri**, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Yayın No: 353, Ankara.
- GEÇİCİ KORUMA SAĞLANAN YABANCILARIN ÇALIŞMA İZİNLERİ HAKKINDA YÖNETMELİK, T. C. Resmi Gazete, 15/01/2016
- GEÇİCİ KORUMA YÖNETMELİĞİ, T. C. Resmi Gazete, 22/10/2014.
- GİGM (2017). Göç İstatistikleri. http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-istatistikleri_363_378 (Erişim Tarihi: 27.11.2017).
- ILO (2015). The ILO Response to the Syrian Refugee Crisis, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/-exrel/documents/genericdocument/wcms_419408.pdf, (Erişim Tarihi: 24.11.2017).
- İÇDUYGU, A. (2003). **Irregular Migration in Turkey** (IOM Migration Research Series No. 12). Geneva.
- İNSANİ GELİŞME VAKFI. (2016). Capacity Building in Support of Young Refugees in Metropolitans. <http://ingev.org/wp-content/uploads/2016/05/Capacity-building-in-support-of-Young-Refugees-in-Metropolitans.pdf> (Erişim Tarihi: 27.11.2017).
- İNSANİ GELİŞME VAKFI. (2017). **Suriyeli Mülteci Hayatlar Monitörü**.
- İNSAN HAKLARI EVRENSEL BEYANNAMESİ, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 10 Aralık 1948, Türkiye'nin Kabul Tarihi: 06/04/1949.
- İŞ KANUNU, T. C. Resmi Gazete, 25134, 10/06/2003.
- KAYA, A. (2015). **Farklı Göç Türlerini Yaşayan Ülke: Türkiye**. In L. Körukmez & İ. Südaş (Eds.), *Göçler Ülkesi* (pp. 15–26), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- KAYGISIZ, İrfan (2017). Suriyeli Mültecilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri, Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) Yayınları, <http://www.fes-tuerkei.org/media/pdf/D%C3%BCnyadan/2017/Du308nyadan%20%20Suriyeli%20Mu308lteci-lerin%20Tu308rkiye%20I307s327gu308cu308%20Piyasasına%20Etkileri%20.pdf>, (Erişim Tarihi: 24.11.2017).

- KORKMAZ, A. (2016). "Suriyeli Sığınmacılardan Kaynaklanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri". **Akademik Hassasiyetler**, 3(6), 83–116.
- KRUEGER, Alan B. (1996). **Observation on International Labor Standarts and Trade**, National Bureau of Economic Research, Cambridge
- MÜLTECİLERİN HUKUKİ DURUMUNA İLİŞKİN SÖZLEŞME (1951 Tarihli Cenevre Sözleşmesi), Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 28/07/1951, T. C. Resmi Gazete, 10898, 05/09/1961.
- ORHAN, O. ve Gündoğar, S. S. (Ed.). (2015). **Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri**. ORSAM- TESEV Rapor No: 195, Ocak 2015, Ankara.
- ORSAM. (2014). **Suriye'ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler**, Ankara.
- ORSAM. (2016). Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler: Uzun Vadeli Entegrasyon İçin Fırsatlar ve Zorluklar. http://www.orsam.org.tr/files/T_Degerlendirme/1/1tr.pdf
- ÖZPINAR, E., Satır Çilingir, Y., ve Taşöz Düşündere, A. (2016). Türkiye'deki Suriyeliler: İşsizlik ve Sosyal Uyum. http://www.tepav.org.tr/upload/files/14617463167.Turkiye__deki_Suriyeliler__Issizlik_ve_Sosyal_Uyum.pdf (Erişim Tarihi: 25.11.2017)
- RELIEFWEB (2017). Global Humanitarian Assistance Report 2017, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/GHA-Report-2017-Full-report.pdf>, (Erişim Tarihi: 25.08.2017).
- RELIEFWEB (2018). Global Humanitarian Assistance Report 2018, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/GHA-Report-2018.pdf>, (Erişim Tarihi: 18.09.2018).
- SUNAL, Onur (2011). "Gelir Düzeyi ve Çocuk Emeği Arasındaki İlişki: Ülkelerarası Bir Karşılaştırma", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 66(1).
- THE WORLD BANK (2017). Labor Force Participation Rate: Female. <https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.CACT.FE.ZS?end=2016&locations=SY&start=2010> (Erişim Tarihi: 25.11.2017).

- TOBB (2017). Bilgi Erişim Müdürlüğü, **Kurulan/Kapanan Şirket İstatistikleri**, (24.11.2017).
- TUNÇ, A. Ş. (2015). "Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme". **Tesam Akademi Dergisi**, 2(2), 29–63.
- TÜİK (2018). İşgücü İstatistikleri, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=102&-locale=tr>, (Erişim Tarihi: 19.09.2018)
- TÜRKİYE CUMHURİYETİ BAŞBAKANLIK (2015). Başbakan Davutoğlu, "Küresel Güç ve Forumu"na katılarak bir konuşma yaptı. http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Article/pg_Article.aspx?Id=-6c75a41d-58ac-4f70-8a97-6fa6ed7eea26 (Erişim Tarihi: 19.09.2018)
- ULUSLARARASI İŞGÜCÜ KANUNU, T. C. Resmi Gazete, 29800, 28/07/2016
- ULUSLARARASI İŞGÜCÜ KANUNU TASARISI, Toplantı Tarihi: 22/06/2016, <http://www2.tbmm.gov.tr/d26/1/1-0727.pdf>, (Erişim Tarihi: 31/10/2018).
- UNHCR (2017). Population Statistics: Person of Concern, http://popstats.unhcr.org/en/persons_of_concern (Erişim Tarihi: 28.11.2017)
- UNHCR (2018). Population Statistics, <http://popstats.unhcr.org/en/overview>, (Erişim Tarihi: 13.09.2018).
- UNITED NATIONS (2017). **World Population Prospects The 2017 Revision: Volume II: Demographic Profiles**. Newyork.
- UZUN, A. (2015). "Günümüzün Sosyal Ekonomik Sorunu Olan Suriyelilerin Mülteci ve Ekonomi Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi". **Ankara Barosu Dergisi**, 1.
- YABANCILAR VE ULUSLARARASI KORUMA KANUNU, T. C. Resmi Gazete, 28615, 11/04/2013